

**ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก
ของชาวบ้านตำบลนาบนาถ อำเภอปากพนัง
จังหวัดนครศรีธรรมราช**

ศุภฤกษ์ โรจนธรรม

**งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2536**

คานานา

รายงานการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์ จากต้นจากของชาวบ้านตำบลขนานนาก อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป้าหมาย ของรายงานการวิจัยนี้ เป็นการนำเสนอความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพของ ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งบริเวณลุ่มน้ำปากพ่อง ซึ่งสามารถที่จะพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ผลของ การวิจัยนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึง แนวทางในการพัฒนาอาชีพโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม และการรักษาสภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบรรดาผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ที่มีส่วนช่วยเหลือในการวิจัยครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งได้แก่ รองศาสตราจารย์อุดม หนูทอง อาจารย์สุภาคย์ อินทองคง และอาจารย์จางงค์ แรกพิณิจ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคใต้ อาจารย์สมพุทธ อูระเจน อาจารย์วิเชียร ฒ นคร และผู้ช่วยศาสตราจารย์วิมล ตาศรี จากวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช และอาจารย์แซ นนทแก้ว ผู้อำนวยการโรงเรียนปากพ่อง ที่ได้ให้คำปรึกษาอย่างดียิ่ง

ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอปากพ่อง เจ้าหน้าที่พัฒนากรอำเภอ ปากพ่อง อาจารย์สมพร โรจนธรรม จากโรงเรียนปากพ่อง และวิทยากรผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่ให้การช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลจนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดี

ศุภฤกษ์ โรจนธรรม

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย	3
	ความสำคัญของการวิจัย	3
	ขอบเขตของการวิจัย	3
2	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	5
	ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน	5
	บทบาทของภูมิปัญญาชาวบ้านในการพัฒนาประเทศ	11
	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับต้นจากและการใช้ประโยชน์จากต้นจาก	12
3	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	17
	การเตรียมการวิจัย	17
	พื้นที่เป้าหมาย กลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่าง	17
	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย	19
	การจัดกระทำกับข้อมูล	20
4	ผลการดำเนินการศึกษาค้นคว้า	23
	ตำนานนุชปาฐะเกี่ยวกับการทำน้ำตาลจากต้นจาก	23
	ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก	23
	- องค์ประกอบและวิธีการผลิต	23
	- การจัดการด้านการตลาด	48

บทที่	หน้า
- การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ	50
แนวทางในการพัฒนาอาชีพการผลิตภัตตาคารต้นจากบนพื้นฐานของ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	51
5 บทย่อ สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	54
บทย่อ	54
สรุปผลการวิจัย	55
การวิเคราะห์และอภิปรายผล	56
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	68
บรรณานุกรม	69
ภาคผนวก	75
บทคัดย่อ	82
ประวัติย่อของผู้วิจัย	88

สารบัญภาพ

ภาพ		หน้า
1	แสดงสภาพไร่จาก 2 ข้างถนนในหมู่บ้าน	25
2	แสดงวิธีเพาะพันธุ์ต้นจาก	25
3	แสดงรูปแบบเตาเคี้ยวน้ำตาล	29
4	แสดงอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำน้ำตาล	31
5	แสดงอุปกรณ์ที่ใช้ในการปาด เก็บน้ำหวาน	31
6	แสดงลักษณะของภาชนะที่สานครอบกระทะหรือ "มอ"	32
7	แสดงลักษณะของวงจากที่ตัดแต่งแล้ว	32
8	แสดงวิธีการตั้งวงจาก	36
9	แสดงวิธีการปาดวงจาก	36
10	แสดงการใช้กระบอกลไม้ไผ่รองรับน้ำหวาน	38
11	แสดงวิธีการลำเลียงกระบอกลน้ำหวาน	38
12 - 13	แสดงการกรองน้ำหวาน	39
14	แสดงสภาพขณะที่กำลังเคี้ยวน้ำหวาน โดยใช้ "มอ" ครอบกระทะ	40
15	แสดงวิธีการ "ไซม" หลังจากเคี้ยวน้ำตาลเสร็จแล้ว	40
16	แสดงการเก็บรักษาน้ำตาลในบิ๊บเพื่อเตรียมจำหน่าย	41
17	แสดงอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเย็บตับจาก	44
18 - 19	แสดงวิธีการเย็บตับจาก	45
20	แสดงตับจากที่มัดไว้เตรียมจำหน่าย	47
21	แสดงการทำลายป่าจากเพื่อทำนาแก้ง	67

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	แสดงจำนวนหมู่บ้าน คร้วเรือน และครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการผลิตภัต จากต้นจาก	18
2	แสดงราคาน้ำตาลในรอบ 1 ปี	49

บทที่ 1

บทนำ

1. ภูมิหลัง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในทุก ๆ ฉบับที่ผ่านมา มุ่งเน้นไปที่ความเจริญเติบโตทางวัตถุ หรือด้านอุตสาหกรรมเป็นหลัก จึงมีความพยายามอย่างยิ่งที่จะลดจำนวนเกษตรกรให้มีปริมาณน้อยลง โดยใช้ยุทธวิธีที่หลากหลาย ๆ ประเทศเคยทำมาแล้ว นั่นคือ การให้การสนับสนุนเฉพาะเกษตรกรรายใหญ่เป็นสำคัญ ด้วยวิธีการอันแยบยลของผู้บริหาร จึงทำให้เกษตรกรไม่มีทางเลือกจำต้องเดินตามทางที่ถูกกำหนดเอาไว้ นั่นคือการเข้าสู่ระบบการเกษตรที่มุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิตให้สูงสุด ซึ่งจำเป็นต้องนำเอาวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาช่วยอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นเครื่องจักรกล ปุ๋ยเคมี รวมทั้งพันธุ์วิศวกรรม และอื่น ๆ อีกมากมาย ปรากฏการณ์เหล่านี้กลายเป็นการทำลายธรรมชาติที่มีอยู่เดิม รวมทั้งปัญหาหนี้สินและการอยู่ในภาวะของสิ่งแวดล้อมเป็นพิษของเกษตรกร (ไชยา เฟื่องอ่อน, 2536 : 57 - 58) ในเรื่องเดียวกัน พระไพศาล วิสาโล (2531 : 79) ได้มีความเห็นว่า ทั้งภาครัฐและเอกชนพยายามที่จะให้ความร่วมมือกันในการพัฒนาชนบท โดยการเสนอวิธีการแบบใหม่ทางการเกษตร เช่น การใช้เครื่องจักรกลที่ทันสมัยให้มากขึ้น การทำการเกษตรในพื้นที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ตลอดจนการเกษตรแบบครบวงจร ทั้งนี้เมื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้สูงขึ้นและมีหลักประกันทางการตลาด แต่ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นไป เพื่อตอบสนองภาคอุตสาหกรรมมากกว่าที่จะเป็นไป เพื่อประโยชน์ของภาคเกษตรกรรมเองผู้ที่รับผลประโยชน์โดยตรงจากการพัฒนาดังกล่าว คือผู้ผลิตและขายเครื่องจักร ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช ตลอดจนอุตสาหกรรมแปรรูปทางการเกษตร และแม้ว่าเกษตรกรจะมีรายได้มาก แต่รายจ่ายสำหรับปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ก็เพิ่มสูงขึ้นเกินรายได้ ลักษณะเช่นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการส่งเสริมให้ภาคอุตสาหกรรมมาเอาเปรียบภาคเกษตรกรรม ซึ่งความเป็นจริงแล้วในประเทศไทยภาคเกษตรกรรมน่าจะเป็นตัวกำหนดภาคอุตสาหกรรมมากกว่า อย่างไรก็ตาม พระไพศาล วิสาโล (2531 : 83) ได้เสนอแนวทางแก้ปัญหานี้ว่า จะต้องทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นอิสระจากการครอบงำของตลาด แทนที่จะ

ผลิตเพื่อขายก็มาเป็นผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก ปัจจัยการผลิตควรซื้อให้น้อยลง อาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้มากขึ้น ลดการใช้เครื่องจักร หรือเทคโนโลยีราคาแพง มาให้ความสำคัญกับพลังการผลิตของธรรมชาติ และร่วมมือกับธรรมชาติอย่างประสานสอดคล้อง

ในทานองเดียวกัน พระศักดิ์ สมแก้ว (2536 : 12) ได้อ้างเอาแนวความคิดของ ยี่งยัง เทาประเสริฐ จากบทความเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาสาธารณสุขในชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้ว่า "การอยู่รอดของชาติพันธุ์ใด ๆ ย่อมที่จะขึ้นอยู่กับความสามารถทางภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพของตน ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอันจำกัดอย่างชาญฉลาด ความสามารถในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และมีดุลยภาพในระบบนิเวศทั้งระบบ ความสามารถในการคิดค้นสร้างสรรค์ทางภูมิปัญญา และความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่อ่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแนวความคิดทั้งหมดที่กล่าวมาอาจพบเห็นได้ในวิถีชีวิตของชาวบ้านตำบลขนานนาก อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราชส่วนหนึ่งของประชาชนในตำบลนี้ ยังคงมีการประกอบอาชีพผลิตภัณฑจากต้นจาก ซึ่งเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพมาจากบรรพบุรุษโดยอาชีพนี้มีการซื้อปัจจัยการผลิตน้อยมาก ไม่มีการอาศัยเครื่องจักร และเทคโนโลยีราคาแพง ไม่มีการใช้ปุ๋ย และสารเคมี การผลิตจะเป็นไปในรูปแบบของการร่วมมือกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด เกิดระบบนิเวศที่สมดุลในท้องถิ่นวงจรชีวิตของชาวบ้านกลุ่มนี้มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ เพราะการใช้ต้นจากการสร้างผลผลิตจนกลายเป็นพืชเศรษฐกิจของท้องถิ่น ผลที่ตามมาคือการเกิด "การเกษตรแบบยั่งยืน" ซึ่งเชื่อว่าอำนวยต่อการคงอยู่ของสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันการเกษตรแบบใหม่ได้ทำลายสภาพของป่าธรรมชาติไปอย่างมาก สมศักดิ์ สุขวงศ์ (2537 : 58 - 59) ได้ให้ข้อมูลว่า ป่าชายเลนตามชายฝั่งทะเล มีพรรณไม้ถึง 74 ชนิด เคยมีพื้นที่ 2.3 ล้านไร่ ปัจจุบันได้ถูกทำลายไปแล้วเกือบครึ่งหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการทำฟาร์มเลี้ยงกุ้ง การทำเหมืองแร่ นาเกลือ การขายเมือง และโรงงาน อุตสาหกรรมนอกจากนี้การควบคุมการทำไม้ก็ยังขาดประสิทธิภาพ ทำให้ป่าเสื่อมโทรมไปมาก ป่าชายเลนนอกจากมีคุณค่าในตัวเองแล้ว ยังมีส่วนเกื้อกูลในการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลอีกด้วย

ดังนั้นการศึกษาในเรื่องนี้จึงเป็นสิ่งที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน เพราะความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตใหม่ การเกิดปัญหา

เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากการสูญเสีย ภูมิปัญญาดั้งเดิม การวิจัยเรื่องนี้เท่ากับเป็นการค้นหาองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาดั้งเดิม อันนำไปสู่การพัฒนาคน และการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการพัฒนาทรัพยากรอย่างอื่นให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน และอนาคต

2. ความมุ่งหมายของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ การทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากของ ชาวบ้านตำบลขนานนาก อำเภอปากพะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.2 เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาอาชีพการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก โดยตั้งอยู่ บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน

3. ความสำคัญของการวิจัย

3.1 ทำให้ทราบภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก

3.2 ทำให้ทราบแนวทางในการพัฒนาอาชีพการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก โดยตั้งอยู่ บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน

3.3 ทำให้ได้แนวทางการส่งเสริมอาชีพของประชาชนในท้องถิ่นอื่น ๆ ที่มีลักษณะ คล้ายคลึงกัน

3.4 ทำให้ได้ข้อมูล และแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และ ทางธรรมชาติ

3.5 ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านต่อไป

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 พื้นที่วิจัย ได้แก่ พื้นที่ของตำบลขนานนาก อำเภอปากพะนัง จังหวัด

นครศรีธรรมราช

4.2 ศึกษาภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก ตามขอบเขต
ต่อไปนี้

4.2.1 ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก อันได้แก่

1) องค์ประกอบในการผลิตและวิธีการผลิต

2) การจัดการด้านการตลาด

3) การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ

4.2.2 แนวทางในการพัฒนาอาชีพการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากบนพื้นฐาน
ของภูมิปัญญาชาวบ้าน

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เรื่อง "ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพการผลิตภัตตาคาร
จากต้นจากของชาวบ้านตำบลชนบท อำเภอปากพะยูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้นำ
เสนอตามประเด็นดังต่อไปนี้คือ

1. ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. บทบาทของภูมิปัญญาชาวบ้านในการพัฒนาประเทศ
3. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับต้นจาก และการใช้ประโยชน์จากต้นจาก

1. ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอตามประเด็นย่อย
ดังต่อไปนี้คือ ความหมายและความสำคัญประเภทและขอบข่าย กรณีตัวอย่างภูมิปัญญาชาวบ้านใน
สังคมไทย

1.1 ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่ง
ว่า "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" (Local Wisdom) หมายถึง พื้นเพ รากฐานความรู้ของชาวบ้าน
(เสรี พงศ์พิศ, 2529 : 145) หรือ สามารถ จันทรสุรีย์ (2534 : 88) ได้ให้
ความหมายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการ
แก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งทางกว้าง และทางลึกที่ชาวบ้าน
สามารถคิดเอง ทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสม
สมัย

นอกจากนั้น ประเวศ วะสี (2534 : 79) ได้อธิบายเพิ่มเติม
เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ และการเรียนรู้มายาวนาน
ความรู้ต่าง ๆ จะเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่ได้แยกออกเป็นวิชา ๆ ตามที่เรารู้จักกัน จากลักษณะ
ดังกล่าวทำให้พิจารณาได้ว่า เรื่องของภูมิปัญญาชนมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ

(interdisciplinary) หรือประกอบด้วยมวลความรู้ต่าง ๆ ที่ผสมกลมกลืนกัน และจากแนวความคิดทั้งหมด จึงอาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นพื้นฐานความรู้ระดมสมองของชาวบ้านที่เน้นการสร้างสรรพัฒนา หรือแก้ปัญหา หรือปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาชีวิตให้เหมาะสมกับยุคสมัย

1.2 ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแกนหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ทั้งมีความหมายของในแง่ของปัจเจกบุคคล และในแง่ของสังคมหมู่บ้าน ไม่ใช่ปัจเจกบุคคลในลักษณะของจิตนิยมแต่เป็นปัจเจกบุคคลที่เป็นเอกภาพกับสังคมหมู่บ้าน (วิชิต นันทสุวรรณ, 2528 : 7) และนอกจากนี้ภูมิปัญญาชาวบ้านยังมีความเกี่ยวข้องกับโลกทัศน์ และชีวิตทัศน์อันเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตของชาวบ้านอยู่ 2 ลักษณะ คือ (เสรี พงศ์พิศ, 2530 : 16)

1. ลักษณะของแนวคิด อันเป็นหลักที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติอย่างแยกไม่ได้ ซึ่งมีคำอธิบายแสดงออกมาในลักษณะต่าง ๆ เช่น คำสั่งสอน ตำนาน

2. ลักษณะของกิจกรรม ที่ปฏิบัติในชีวิตประจำวันในลักษณะของประเพณี พิธีกรรม และโอกาสพิเศษต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นถึงความเข้าใจเกี่ยวกับโลก และชีวิตของชาวบ้าน และนอกจากนี้อาจปรากฏในลักษณะอื่น ๆ อีก เช่น อาชีพ การจัดระบบสังคมภายในหมู่บ้าน การตัดสินใจของชุมชน ระบบคุณค่า และค่านิยมต่าง ๆ

แนวความคิดดังกล่าวทั้ง 2 แนว แสดงให้เห็นว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นพื้นเพ หรือรากฐานในการดำรงชีวิตของคนไทยในชนบทอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นในการพัฒนาชนบทจึงจำเป็นต้องเข้าใจ และเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างแท้จริง คือจะต้องเป็นการพัฒนาที่ผสมกลมกลืน และสมดุลกันระหว่างแนวทางในการพัฒนาสมัยใหม่กับภูมิปัญญาชาวบ้านของแต่ละท้องถิ่น เหตุผลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศอย่างมาก สำหรับในเรื่องนี้ พระเทพเวที (2532 : 112 - 115) ได้อธิบายว่า สภาพความล้มเหลวในการพัฒนาชนบทของไทยเป็นผลมาจากการละทิ้งภูมิปัญญาไทย หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน กล่าวคือ การพัฒนาที่เรียกว่า "การพัฒนาผู้คืบใหม่" ได้ละทิ้งสิ่งที่ดีงามต่าง ๆ ตามที่บรรพบุรุษได้สร้างสมเอาไว้ แล้วกลับมารับเอาแบบอย่างการพัฒนาจากชาวตะวันตก ทว่า

ให้เกิดการพัฒนาที่ไม่ประสบความสำเร็จแล้วกลายเป็นความล้มเหลวในการพัฒนาในที่สุด และนอกจากนั้น พระเทพเวที (2532 : 144 - 145) ได้เสนอแนวความคิดในการพัฒนาของประเทศ ไทยว่า การพัฒนาของเรานั้นอาจมีวิธีการพัฒนาที่เป็นแบบของเราเอง คือในการพัฒนานั้นต้องหันกลับไปจัดสรรองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคมไทยให้ประสานกลมกลืนในลักษณะที่สมดุล และ สืบทอดต่อเนื่อง

ด้วยประเด็นต่าง ๆ ทั้งหมดที่กล่าวมาอาจสรุปความสำคัญทางภูมิปัญญาชาวบ้านได้ 2 ประการ คือ

1. ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชนบท ซึ่งเป็นบุคคลส่วนใหญ่ในประเทศ
2. ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ

1.3 ลักษณะและขอบข่ายของภูมิปัญญาชาวบ้าน

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 145 - 146) ได้แบ่งลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น 2 ลักษณะคือ

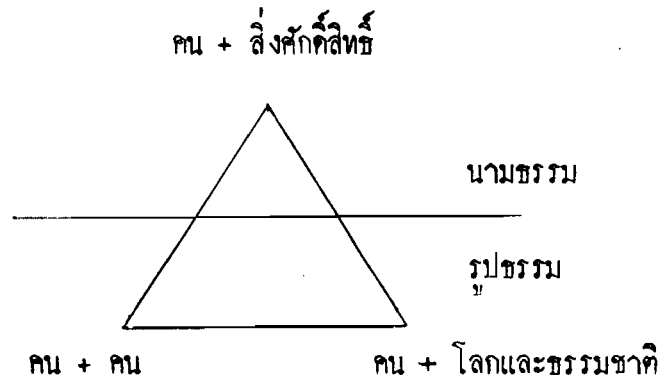
1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึง สิ่งที่เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเกิดแก่ เจ็บ ตาย และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ซึ่งหมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทอผ้าทอ การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ และอื่น ๆ

นอกจากนั้น เสรี พงศ์พิศ (2529 : 146) ยังได้อธิบายต่อไปว่าภูมิปัญญาดังกล่าวข้างต้นสะท้อนออกมา 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถสัมผัส

ได้ทั้งหมด

ความสัมพันธ์ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปที่เป็นสามเหลี่ยม

ในทานองเดียวกัน สัจญา สัจญาวิวัฒน์ (2535 : 74 - 88) ได้สรุปว่าภูมิปัญญาชาวบ้านอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทเช่นกัน คือ

1. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัสดุ และการกระทำทั้งหลาย
2. ลักษณะที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ หรือแนวทางแก้ไขปัญหา และป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสะดวกให้กับชีวิตมนุษย์ด้วยกัน

2.4 กรณีตัวอย่างภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมไทย

2.4.1 พ่อค้าเตี๊อง ภาษี แห่งบ้านโนนเขวา ตำบลคอนเมนต์ อําเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ได้เป็นผู้ทำการเกษตรแบบธรรมชาติ โดยมีหลักสำคัญว่า งดฆ่าหญ้า งดไถ ไม่ใส่ปุ๋ยเคมี และไม่พ่นยาฆ่าแมลงพืชผักทุกชนิด หรือกล่าวโดยสรุปเทคนิคการเกษตรแบบธรรมชาติตามประสบการณ์ของพ่อค้าเตี๊องนั้นปล่อยให้ธรรมชาติทำหน้าที่ของตน คือพืชที่แข็งแรงจะอยู่รอด พืชอ่อนแอจะตายไปแต่จะยังประโยชน์ให้พืชอื่น และแมลงโดยธรรมชาติจะคอยควบคุมกันเอง เทคนิคดังกล่าวทำให้ความเป็นอยู่ของพ่อค้าเตี๊องได้มีความสุขตามอัธยาศัย สามารถใช้พื้นที่ยืมมาจากธนาคารได้หมด (อนันต์ ลิขิตประเสริฐ, 2534 : 111 -116)

2.4.2 พ่อใหญ่ผาย สร้อยสระกลาง แห่งบ้านสระคู ตำบลโคกล่าม อำเภอปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ นับเป็นปราชญ์ชาวบ้านอีกผู้หนึ่งที่รู้จักเชื่อมโยงภูมิปัญญาของอดีตมารับใช้ปัจจุบันได้อย่างดี ได้รับการยกย่องจากสังคมมากมาย จนกลายเป็นคนดีศรีสังคม แห่งภาคอีสาน ท่านเป็นผู้ใหญ่บ้านที่นำชาวบ้านพัฒนาโดยประยุกต์ของเก่ามาใช้กับสมัยใหม่ได้อย่างพอดี เช่น จากเพลงกล่อมเด็กที่ท่านเคยฟังแม่กล่อม เมื่อคราวเป็นเด็ก ว่า

"นอยสาหล่านอนसानอนอู่ แม่ไปไร หมกไชนกมาหา" (ไฮ = ไร)

คากล่าวนี้ท่านนำชาวบ้านปลุกต้นไม้มาก ๆ ให้เป็นป่าให้นกมาทำรัง และใช้ไสร้ง เหมือนคำที่แม่ขับกล่อม

"แม่ไปนาหมกไชลามาป้อน ทานานำชาวบ้านชุกบ่อเลี้ยงปลาทุกครัวเรือนเพื่อที่จะได้มีปลากินตลอดปี"

พ่อใหญ่ผาย เป็นบุคคลตัวอย่างของท้องถิ่น ก่อนที่จะให้ลูกบ้านทำอะไร ท่านจะลงมือทำก่อนจนเป็นผลแล้วจึงแนะนำให้ลูกบ้านทำตามอย่าง จนกระทั่งหมู่บ้านสระคูเป็นหมู่บ้านตัวอย่าง และนอกจากนั้นท่านยังเป็นผู้ประยุกต์วัฒนธรรมเดิมขึ้นมาใช้หลายอย่าง เช่น พื้นฟูประเพณีการผูกเรือน เพื่อทำให้ชาวบ้านมีความรัก เกื้อกูลต่อกัน อีกประการหนึ่งที่น่าสนใจคือการจัดประเพณีทำบุญทอดผ้าป่าข้าว เลือกที่พื้นฟูขึ้นมาจากงานบุญประทานทางอีสาน 12 ของภาคอีสาน ชาวบ้านเรียกบุญคุ้มข้าวใหญ่ ซึ่งเป็นกระบวนการผลิตซึ่งทางวัฒนธรรม (Reprotustion) ที่นำเอาประเพณีพื้นบ้านแบบเก่าที่ดั่งามในอดีตมารับใช้สังคมในปัจจุบัน เพื่อร่วมกันช่วยเหลือแก้ปัญหาขาดแคลนข้าว เนื่องจากภาวะฝนแล้งได้เป็นอย่างดี อีกทั้งทำให้มีกองทุนหมุนเวียนประจำหมู่บ้านอีกด้วย (เสรี พงศ์พิศ, 2534 : 131 - 157)

2.4.3 พ่อจารย์ทองดี นันทะ แห่งบ้านตลาด ตำบลก้านเหลือง อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น พ่อจารย์ทองดี เป็นผู้นำการเกษตรแบบ "ของกิน" มีกินทุกอย่างตลอดปีไม่ขาด แต่ไม่รวย การผลิตทางการเกษตรมุ่งเน้นเพื่อกินในครอบครัวเป็นหลัก ให้พ่ออยู่พอกิน เมื่อเหลือก็นำไปแจกญาติพี่น้อง เป็นการช่วยเหลือจุนเจือกัน เหลือแจกก็นำไปแจกกับคนอื่น ที่ขาดแคลนในสิ่งที่ของกินเป็นแบบเฉลี่ยการผลิตซึ่งกันและกัน เหลือแจกจึงนำไปขายเป็นผลพลอยได้ทางหนึ่ง ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นการผลิตเพื่อการกิน - แจก - แลก -

ขาย ก็ได้

พ่อจารย์ทองดี ยังได้อธิบายถึงป่าไม้ และแหล่งน้ำที่ถูกทำลายว่า "เราไม่อาจหวังในลาห้วยมีน้ำเต็มเหมือนก่อนได้แล้ว และเราก็ไม่อาจหวังให้มีป่าใหม่พึ่งพาแต่ก่อน แต่เราสามารถสร้างมันขึ้นใหม่ได้ด้วยตัวของเราแต่ละคนมาร่วมกันชดเชยปลูกละเลียงปลา เมื่อเรากลับปลูกละเลียงปลาทั้งหมดรวมกันก็จะได้ลาห้วยใหม่หน้าต้นไม้ในสวนของแต่ละคนมาร่วมกันก็คือป่าใหม่" เหล่านี้ถือว่าใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านอธิบายสิ่งใหม่ให้เชื่อมโยงกับสิ่งเก่าได้เป็นอย่างดีอีกผู้หนึ่ง (ชนะ ปิยะกานนท์ และวิจิต นันทสุวรรณ, 2534 : 117 - 123)

2.4.4 ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม แห่งบ้านห้วยหิน ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามไชยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นผู้สร้างระบบการเกษตรแบบพึ่งตนเองที่เรียกว่า "วนเกษตร" ซึ่งเป็นการปลูกพืชหลายอย่างในพื้นที่ 9 ไร่ แทนการเกษตรแผนใหม่ที่ส่งเสริมให้ปลูกพืชชนิดเดียวที่เน้นผลผลิต และรายได้เป็นหลัก แต่ไม่พอกับค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น จนทำให้มีการหนี้สินจนต้องขายที่ดินไปถึง 200 ไร่ วิธีปลูกพืชของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม นี้จะปล่อยให้พืชแต่ละชนิดช่วยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นการช่วยระบบนิเวศของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ผลผลิตที่ได้จากการเกษตรแบบนี้ทำให้ผู้ใหญ่วิบูลย์ และครอบครัวมีการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขตามอัตภาพของตนเอง (ไพโรจน์ ภูมิประดิษฐ์ และกุลชีพ วรพงศ์, 2534 : 106 - 116)

2.4.5 ปะหรน หมัดหลี แห่งบ้านบนควน หมู่ที่ 6 ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา เป็นผู้แสวงหาแนวคิดในการปลูกพืชแบบใหม่ โดยปลูกพืชหลุมเดียวกัน 3 ชนิด หรือที่เรียกกันว่า "เกษตรธาตุสี่" โดย ปะหรนมีข้อสรุปว่า ต้นไม้ทุกชนิดประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ในต้นไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งอาจมีธาตุใดธาตุหนึ่งมากกว่าธาตุอื่น ต้นไม้มีธาตุเหมือนกัน จะปลูกร่วมกันไม่ได้ ถ้ามีธาตุไฟต้องมีธาตุน้ำมาดับ ดังนั้นเวลาปลูกจะต้องแยกธาตุที่เหมือนกันไว้คนละส่วน เพื่อไม่ให้ทำลายกันเอง และนอกจากนั้น ต้นไม้แต่ละชนิดจะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น มังคุดเป็นพืชธาตุน้ำ และธาตุดินมาก จึงเอื้อต่อกลางสาต และทุเรียนไม้ผลทั้งสามชนิดนี้จึงอยู่ร่วมกันได้ ข้อมูลทั้งหมดของกลางสาต และทุเรียน แสดงให้เห็นว่า ปะหรนได้นำเอาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติพันธุ์ไม้เข้ามาจัดระบบ

การเพาะปลูก แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกลุ่มใหญ่คือความรู้จากธาตุ 4 (จางงัด แรกพินิจ 2534 : 72 - 76)

กรณีตัวอย่างที่ข้างต้นเหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างของการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยอาศัยคุณค่าเดิมที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ในอดีตมาปรับปรน เพื่อให้มีการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสม

2. บทบาทของภูมิปัญญาชาวบ้านในการพัฒนาประเทศ

การพัฒนาของประเทศไทยที่ผ่านมา มองในแง่ความคิดและความรู้แล้ว ทั้งภาครัฐและเอกชนไม่ค่อยให้ความสำคัญในเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือความรู้ดั้งเดิมของสังคมไทย มักจะนำเอาความรู้จากต่างประเทศมาเป็นแบบในการพัฒนา ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาหลายประการที่ขัดแย้งกันกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น หรือสังคมไทย อันเป็นเหตุให้การพัฒนาไม่สามารถเข้าไปสู่ความสำเร็จ (ประเวศ วะสี, 2534 : 75)

ในการนี้ดังกล่าว พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) โดยได้ให้ความเห็นว่า การพัฒนาของประเทศไทยที่ผ่านมามีลักษณะสำคัญ 2 อย่าง คือ

1. เป็นการพัฒนาตามอย่างประเทศตะวันตก ซึ่งเป็นการเอาวัฒนธรรมภายนอกมาสวมทับวัฒนธรรมของตนเอง ไม่ได้เป็นการพัฒนาในเนื้อตัวอย่างแท้จริง จึงไม่กลมกลืนเข้าด้วยกัน

2. เป็นการเจริญเติบโตอย่างไม่ประสมกลมกลืนกันในองค์ประกอบทั้งหลาย ในสังคมไทย (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2532 : 145)

นอกจากนั้น พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ยังได้อธิบายถึงการพัฒนาที่ไปประสมกลมกลืนไว้ว่ามีลักษณะสำคัญ 2 อย่าง คือ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2532 : 130 - 131)

1. องค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคมไทยเจริญเติบโตอย่างลักลั่นไม่สอดคล้องไม่สมดุลกัน บางส่วนเจริญล้ำไป บางส่วนยังล้าหลังอยู่

2. องค์ประกอบอย่างเดียวกัน เจริญก้าวหน้าโดยไม่สืบทอดต่อเนื่อง เช่น ปีเก่ากับปีใหม่ ซึ่งขาดตอนจากกัน เมื่อมีกิจการและสถาบัน เป็นต้น บางอย่าง que เริ่มต้นขึ้นมาใหม่ โดยของของเก่าก็ยังมียังไม่ประสานกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน

ฉะนั้นการแก้ปัญหา ก็คือ จะทำอย่างไรให้องค์ประกอบทุกอย่างประสมกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งจะต้องไม่เป็นการรับของใหม่มา แต่ปล่อยบละเลงของเก่า หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งคือ ในการพัฒนาที่ถูกต้องควรจะนำเอาภูมิปัญญาแบบไทยมาใช้ให้ประสมกลมกลืนกับการพัฒนาวิธีใหม่ตามแบบตะวันตก

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าในการพัฒนาประเทศ ยังมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านควบคู่ไปกับการพัฒนาตามแนวทางแผนใหม่ ซึ่งอาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า "ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ พื้นฐานของการพัฒนาประเทศ" เพราะว่าถ้าการพัฒนานั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการและพื้นฐานแห่งวิถีชีวิตของชาวบ้านที่แท้จริง แล้วก็จะทำให้การพัฒนาได้ผลในระดับสูง ดังกรณีตัวอย่าง ชาวบ้านตำบลสนามไชย อำเภอสีติงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งพื้นเพเดิมของชาวบ้านคือการทำนาควบคู่กับการทำน้ำตาลโตนด แต่ต่อมาอาชีพทั้ง 2 ต้องประสบกับปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะอาชีพทำน้ำตาล ต้องพบกับปัญหาสำคัญคือ (ประมาณ เทพสงเคราะห์ 2534 : 4)

1. เชื้อเพลิง
2. อุปกรณ์ในการทำน้ำตาลหายากและมีราคาแพง
3. คุณภาพน้ำตาลต่ำ

ปัญหาดังกล่าวได้ทำให้ชาวบ้านบางส่วนขายต้นโตนด และเข้าทำงานทำในเมือง แต่ปัญหานี้ก็ได้บรรเทาลงเมื่อมีผู้ติดตั้งโรงงานทำน้ำตาลโตนดบรรจุขวดในพื้นที่ดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านกลับมีรายได้ขึ้นมาอีกโดยไม่ต้องกังวล เรื่อง เชื้อเพลิง และอุปกรณ์ เพราะสามารถทำน้ำตาลดิบไปบ่อนโรงงานโดยตรง ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึงการต่อเนื่องของการพัฒนาคุณภาพที่อยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิตชาวบ้านอย่างแท้จริง ดังนั้นการพัฒนาทั่วถึงในรูปแบบต่าง ๆ สังคมจะต่อรับ และสอดคล้องกันดังกรณีดังกล่าว

3. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับต้นจากและการใช้ประโยชน์จากต้นจาก

ต้นจากเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวบ้าน ในภาคใต้โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำปากแพง และบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่มีลักษณะเป็นดินเลนของภาคใต้ ต้นจาก (*Nypa palm*) มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Nypa fruticans* Swurb ซึ่งเป็นพืชในตระกูล

บาล์มชอบขึ้นอยู่ในบริเวณที่มีน้ำเค็มท่วมถึง จากเป็นบาล์มที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศไทย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และอินเดีย จากมีลำต้นอยู่ใต้ดินโผล่ก้านใบ และตัวใบขึ้นมาเหนือพื้นดิน มีลำต้นแตก เป็นแขนงอยู่ใต้ดิน ทำให้ขึ้นเป็นกอ ๆ มีหลายยอด ก้านใบยาว 4 - 5 ฟุต อ้วนใหญ่ แข็งแรง ลักษณะใบเป็นใบขนนกคล้ายใบมะพร้าว ตัวใบยาว 10 - 30 ฟุต มีใบย่อยยาว 3 - 4 ฟุต สีเขียวเข้มมันใต้ใบสีจะนวลอ่อนแก่ ช่อดอกออกมาจากใต้ดินยาวประมาณ 4 - 7 ฟุต ดอกตัวผู้มีก้านดอกยาวสีน้ำตาล ดอกสีเหลือง ดอกตัวเมียเป็นช่อกลมก้านช่อสั้น มีผลขนาดใหญ่ ยาว 3 - 4 นิ้ว ติดแน่นรวมกันเป็นช่อดอกรูปกลม เรียกว่า "โหม่ง" ก้นของผลมีหนามแหลม สั้น ๆ เมล็ดหรือเนื้อในที่ยังอ่อนอยู่ใช้เป็นอาหารได้ เมล็ดในสีขาวแข็งลักษณะรูปไข่ การขยายพันธุ์ที่ง่ายที่สุดการใช้เมล็ดหรือผลจากที่แก่จัด (กองบรรณาธิการบ้านและสวน, 2524 : 205)

สถาบันทักษิณคดีศึกษา (2527 : 740 - 746) ได้อธิบายการใช้ประโยชน์ จากต้นจาก โดยการใช้ส่วนต่าง ๆ ของต้นจากไว้ดังต่อไปนี้

1. ใบจาก สามารถนำมาใช้ทำให้เกิดประโยชน์ได้ดังต่อไปนี้

1.1 ใบจากสำหรับมัดบุงหรือ มีวิธีทำคือ เลือกช่อดอกที่ใบยังห่อตัวไม่ แผลออกจากทาง ตัดออกจากกอ รับประทานจากยอด เริ่มจากโคนยอดไปหาปลายยอด สับครึ่ง หนึ่งตั้งใบออก จนกระทั่งถึงปลายยอดจึงหยุด เพราะปลายยอดใบสั้นเล็กขาดคุณภาพเอาใบจาก อ่อนที่ได้แล้วตากแดดประมาณ 2 วัน ถ้าต้องการทำเป็นสินค้าจำหน่ายปกติจะต้องลอกเอาเยื่อที่ อยู่หน้าใบออกแล้วตัดสั้น ๆ ประมาณ 3 นิ้ว ทำเป็นมัด ๆ เพื่อจำหน่าย

1.2 ภาชนะตักน้ำ หรือ "หมากจาก" มีวิธีทำคือเลือกเอาใบจากอ่อนที่มี ลักษณะตามข้อ 1.1 มาตัดให้มีขนาดเท่า ๆ กัน ตามความต้องการแล้วนำใบจากแต่ละใบมา สอดต่อ ๆ เข้ากันจนเป็นแผ่นเดียวกันจนมีความกว้างตามขนาดที่ตนต้องการ หลังจากนั้นก็รวม บลายทั้ง 2 ข้างผูกติดกัน ก็จะได้หมากจากตามต้องการ

1.3 ห่อต้มมัด เมื่อถึงเทศกาลลากพระ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ชาวบ้านจะทำต้มมัดเอาไว้ร่วมพิธี วิธีทำใช้ใบจากอ่อนขนาดเท่าใบจากหรือหมากจาก ตัดหัว และปลายใบออกให้เหลือส่วนกลางยาวประมาณ 15 - 18 นิ้ว แบ่งออกเป็น 3 ส่วน เอา ข้างเหนียวที่คลุกเกะที่ขึ้นไปมัดครึ่งสูกครึ่งดิบใส่ลงในส่วนกลางของใบจากที่แผ่ไว้ เกลี้ยงให้ยาว ตามส่วนนั้นแล้วพับอีก 2 ส่วน หัวท้ายที่เหลือให้ซ้อนกัน มัดด้วยเชือกกล้วย หรือเชือกโบลาน

หรือ เชือกบอเส้นเล็กพันโดยตลอดผูกหัวท้ายให้แน่นเป็นรูปบิดนาไปต้มจนสุกแกะออกมารับประทานนี้
ได้

1.4 เปี้ยว เป็นเครื่องใช้สวมกันแดดกันฝน เปี้ยวมีลักษณะ เป็นรูปกรวย
ทรงกลมยอดแหลม วิธีทำเลือกใบจากอ่อนที่มีใบใหญ่ และยาวตัดหัวและปลายใบให้เหลือ
ประมาณ 70 เซนติเมตร จำนวนต้องเป็นคู่เสมอ อย่างน้อย 20 คู่ แต่ละคู่วางซ้อนหัวซ้อน
หางกลับกัน เอาทุกคู่วางซ้อนให้หัวท้ายเสมอกัน เจาะกึ่งกลางของความยาวให้ทะลุร้อยด้วย
เชือกกล้วยหรือเชือกขอมผูกปมด้านล่างให้แน่นดึงขึ้นบนไม่หลุด แล้วคลี่แต่ละใบออก แม้โดยรอบ
เป็นแฉกรัศมี ให้แต่ละใบมีลักษณะต่างกัน ถ้า 20 คู่ ก็จะแผ่ออกเป็น 40 แฉก กึ่งกลางของ
รัศมีจะซ้อนกัน ช่องว่างระหว่างใบทุกแฉกแซมด้วยใบใหม่ จัดระยะให้ซ้อนใบหนึ่งกับขอบใบหนึ่ง
เกือบซ้อนกัน วางลงบนไม้หน้าวให้กึ่งกลางอยู่ตรงจุดกึ่งกลางของไม้หน้าว ใช้มือหนึ่งดึงเชือก
ร้อยขึ้น อีกมือหนึ่งจัดให้ได้รูปทรงสอปลง เมื่อจัดได้ที่แล้วผูกปมของเชือกร้อยด้านบนจนแน่น
แล้วเย็บตะเข็บให้ติดกันข้างของใบแต่ละใบโดยรอบในตนเองเดียวกัน เย็บผ้าด้วยมือเป็นรอบๆ
จากรอบบนลงมารอบล่างที่ละรอบ ๆ จนถึงรอบล่างสุดที่เป็นขอบริม ใช้หวายหรือคล้าผ่าจักตอก
นาบขอบริมทั้งนอกและใน เย็บขอบริมในตนเองสอปลายซากางเกง โดยเพิ่มความปราณีต และ
ทนทาน หลังจากนั้นทำ "รังเปี้ยว" โดยใช้หวายหรือหลังจากทำเป็นวงกลมขนาดสวมศีรษะได้
ติดเข้าข้างในใกล้ช่วงจุดกึ่งกลางเย็บให้ติดกับตัวเปี้ยวเสียก่อนก็เป็นการเสร็จสมบูรณ์

1.5 เปี้ยวกันฝน เป็นเครื่องใช้สวมกันฝนโดยเฉพาะหากจะใช้กันแดดก็
ได้ วิธีทำเปี้ยวกันฝนเหมือนกันทุกขั้นตอนกับเปี้ยวกันแดดที่ทำจากใบจากอ่อน ผิดกันแต่เพียงใช้
ใบจากแก่ขนาดใหญ่กว่า พอ ๆ กับขนาดของร่มกางฝมือเย็บหยาบไม่พิถีพิถัน ใช้เองเพียงฤดูฝน
ก็โยนทิ้ง

1.6 จากลา เป็นเครื่องปูลองห้องข้าวและกันไหลข้าวของชาวนาทั่วไป
จากลาทำด้วยใบจากแก่ วิธีทำเอาใบจากแก่วางซ้อนกันเป็นชุด ๆ ละ 2 ใบ เช่นเดียวกับเย็บ
ดับจาก วางราบกับพื้นเอาชุดที่ 2 วางเรียงชุดแรกให้กลับหัวกลับปลายกัน เย็บด้วยตอกคล้า
เป็น 3 แถว ตรงริม 2 ข้าง และแถวกลาง แล้ววางชุดต่อ ๆ ไป และเย็บด้วยวิธีเดียวกัน
จนเสร็จ ความกว้างของจากลาจะเท่ากับความยาวของใบจาก ส่วนความยาวแล้วแต่ต้องการ
แต่เท่าที่นิยมทำกัน จากลาผืนหนึ่ง ๆ ยาวราว 80 - 120 เซนติเมตร

1.7 แขง (กระแขง) เป็นเครื่องมุงหลังคาสิ่งก่อสร้างชั่วคราวที่มีขนาดเล็ก เช่น ร้านขายขนม โรงครัวชั่วคราว หลังคาคอกหมู เล้าไก่ หรือใช้มุงหลังคาเรือ แจกกันฝนกันแดดแก่ผู้โดยสาร แขงทำด้วยใบจากแก่ วิธีทำเหมือนเย็บจากลา แต่ต่อใบจากขึ้นอีกแถวหนึ่ง หรือ 2 แถว เพื่อขยายความกว้างออก จึงมีความกว้าง 2 ถึง 3 เท่าของจากลา ขนาดของจากลาผืนหนึ่งประมาณ 160 x 240 เซนติเมตร ถึง 240 x 360 เซนติเมตร วิธีใช้เอาผืนแขงพับขวางเข้ากึ่งกลางเพื่อวางรอยพับเข้ากับไม้คานของหลังคาในโอกาสที่ใช้ เช่นเดียวกับมุงหลังคาด้วยผ้าเต็นท์ แขงยังใช้กันและกันบังลมชั่วคราวอีกด้วย

1.8 อีหุบ เป็นเครื่องใช้คลุมกันฝนสำหรับเด็ก เช่นเดียวกับเสื้อกันฝน ซึ่งคลุมได้ตั้งแต่ศีรษะตลอดลำตัว อีหุบทำด้วยใบจากแก่เย็บด้วยกล้า วิธีเย็บเหมือนเย็บแขงหรือจากลา ให้ได้ขนาด 100 x 200 เซนติเมตร แล้ววางราบกับพื้น ดึงมุมทั้งสองมาไขว้กัน เย็บแนวส่วน เชื่อมให้สนิทกันรื้อน้ำสามารถนำไปใช้คลุมกันฝนได้ดีมาก

1.9 แมงดา เป็นเครื่องใช้กันฝนสำหรับผู้ใหญ่ คลุมศีรษะตลอดลำตัว ไม่ต้องใช้มือจับ ใส่ทำงานท่ามกลางสายฝน แม้แต่ขณะแจวเรือ หรือพายเรือก็ยังใช้ได้ดี วิธีทำเหมือนกับอีหุบของเด็ก แต่มีขนาดใหญ่และยาวกว่า อีหุบใช้แขงผืนเดียวแต่แมงดาใช้แขง 2 ผืน และมีหมวกเปี้ยว หรือรังเปี้ยวติดอยู่ด้านในด้วยเพื่อสวมศีรษะ จึงทำให้การใช้เพิ่มความสะดวกกว่าการใช้อีหุบ

1.10 โคน เป็นเครื่องเล่นชนิดหนึ่งของเด็ก ใช้เตะหรือโยนรับแทนลูกบอล วิธีทำใช้ใบจากแก่เอาก้านกลางและก้านข้างออก ตากแดดเสียก่อนเพื่อความอ่อนตัวในการสานแล้วสานคล้ายกับตะกร้อ แต่ระหว่างช่องแน่นไม่ห่างอย่างสานตะกร้อ สำหรับขนาดนั้นแล้วแต่ความประสงค์

1.11 ผาปิดคุ่ม ใช้สำหรับปิดคุ่มน้ำ ทำด้วยใบจากแก่สานเป็นลายขัดพับริมโดยรอบด้วยตัวของมันเอง รูปทรงแล้วแต่ต้องการ เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือทรงกลมทำได้ที่นั้น ทาเสีจใช้ได้ทันที บ่อยให้แห้งเองหรือตากให้แห้งเสียก่อนใช้งานก็ได้

2. ทางจาก คือทางของจากแก่ที่ตัดเอาใบออกหมดแล้ว ไม่นิยมทิ้งให้เป็นการสูญเปล่า แต่นิยมใช้ให้เป็นประโยชน์ ได้แก่ การทำตับจากสำหรับมุงหลังคา หรือนำไปผ่าตากแห้งสำหรับทำร้านวางของ ทาคอกไก่ ฯลฯ อนึ่งหลังทางจากใช้ลอกเป็นเชือกมัดสิ่งของ วิธีลอกใช้

มีดผ่าระหว่างเยื่อชั้นในกับหลังชั้นนอกของทาง แล้วลอกออก หากใช้สดจะกรอบเล็กน้อย ถ้าตากแดดพอเหี่ยวจะมีความเหนียวพอสมควร

3. พอนจาก หรือ โคนทางจาก สามารถนำมาหมักด้วยหลังจาก หรือ ร้อยด้วยไม้ปลายแหลม สำหรับทานแพหรือไว้เกาะสำหรับเรือจมน นอกจากนั้นยังใช้ขูดเป็นเรือเล็ก ๆ ให้เด็กเล่น เนื้อในที่อ่อนนุ่มใช้ทำตุ๊กตา จุกขวด พอนจากแห้งใช้น้ำเชื้อเพลิง พอนจากที่ผู้ใช้ผสมกับมูลสัตว์ทำเป็นปุ๋ย

4. งวงจากหนุ่ม ใช้ทำเส้นมัดแมลง ใช้ทำขด (แปรง) ล้างกระบอกน้ำตาล วิธีทำตัดงวงจากที่ยังหนุ่ม (สังเกตจากทะเลายจากที่มีผลพันว้ยอ่อนไปแล้ว) ออกจากกอ และตัดทะเลายซึ่งอยู่ติดด้านปลายออก แล้วใช้ไม้ทาบส่วนโคน จนแตกให้มีความยาวประมาณ 1 คืบ จนเหลือแต่เส้นใยเป็นฝอย ส่วนปลายงวงที่ไม่ถูกทาบใช้เป็นค้ำสำหรับถือตกแต่งเป็นหลอดลายแล้วแต่ประดิษฐ์ นำไปแขวนตากแดดจนแห้งใช้ได้ดี และทนนาน

5. นกจาก นกจากที่ยังอ่อน ดอกยังพุ่ม ใช้ต้มเป็นผักจิ้มหรือแกงคั่วกับไก่ เนื้อกึ่ง วิธีทำเมื่อตัดนกจากออกจากกอแล้ว ปอกเปลือกหุ้มดอก และงวงอ่อนออก ตัดเป็นชิ้น ๆ ต้มจนเปื่อยจนท้ายผาด ใช้เป็นผักจิ้มธรรมดาหรือลวกกะทิ หากใช้แกงแทนผักต้องต้มจนเปื่อย และหอยผาดแล้ว นำมาจิ้มเป็นชิ้น ๆ แล้วปรุงกับเครื่องแกงและส่วนประกอบอื่น ๆ

สำหรับการทำน้ำตาล น้ำส้มจาก ตับจากสำหรับหมักหลังคา จะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ 4 ต่อไป นอกจากประโยชน์ดังกล่าวมาแล้ว ส่วนประกอบอื่นของต้นจากยังมีประโยชน์อีกมาก เช่น ลูกจากอ่อนใช้รับประทานเป็นผัก ลูกจากหนุ่มหรือที่ชาวบ้าน เรียกว่า ลูกจาก "ทราวมกิน" ผ่าเอาเนื้อในมารับประทานสด หรือ น้มาเชื่อม ก้านจากนำมาจากสานเป็นเสวียนหม้อ ไม้กวาด มูลี่ ฯลฯ สรุปได้ว่า ต้นจากเป็นพืชที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เกือบทุกส่วน จึงสมควรที่จะให้มีการศึกษา พัฒนาเพื่อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นต่อไป

บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การดำเนินการวิจัยเรื่อง "ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากของชาวบ้านตำบลชนบท อำเภอปากหนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช" ได้ดำเนินการโดยลำดับดังต่อไปนี้

1. การเตรียมการวิจัย

1.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน การประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นมะพร้าว และตาลโตนด การพัฒนาชนบท และความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยาของป่าชายเลน

1.2 ศึกษาข้อมูลทั่วไปของตำบลชนบท จากหน่วยงาน 2 หน่วยงาน คือ สำนักงานเกษตรอำเภอปากหนัง และสำนักงานพัฒนาการอำเภอปากหนัง เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ ประชากร เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

1.3 ศึกษาข้อมูลภาคสนามในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ป่าจาก จำนวนผู้ประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก และการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย

2. พื้นที่เป้าหมาย กลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ หมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลชนบทที่มีการประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากอย่างหนาแน่น จำนวน 7 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 2, 3, 4, 5, 6, 7 และ 8 ซึ่งรายละเอียดปรากฏตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนหมู่บ้าน คร้วเรือน และคร้วเรือนที่ประกอบอาชีพทอผลิตภัณฑ์จากต้นจาก

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	คร้วเรือนทั้งหมด	คร้วเรือนที่ประกอบอาชีพทอผลิตภัณฑ์จากต้นจาก
1	ชนาบนาก	53	-
2	หัวป่าขลุ้	49	40
3	บางวุ่น	55	44
4	ท่านา	76	40
5	ตาเสก/ปากช่อง	48	35
6	บางอุดม	79	65
7	สระศรีเมือง	141	66
8	บางตะลุมพอ	115	35
9	บางคณที	70	-
10	หน้าโกฐิ	134	-
	รวม	820	325

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ในการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเป็นแบบเฉพาะกรณี (case study) โดยคัดเลือกมาหมู่บ้านละ 1 คน เฉพาะผู้ที่เชื่อได้ว่าจะให้ข้อมูลได้ดีที่สุด หรืออาจเรียกอย่างหนึ่งว่า "ปราชญ์ชาวบ้าน" ด้วย วิธีการเข้าไปในหมู่บ้านพื้นที่เป้าหมาย แล้วสอบถามชาวบ้านด้วยตัวอย่างคำถามดังต่อไปนี้

1. ถ้าต้องการทราบเกี่ยวกับเรื่องราวของการทอผลิตภัณฑ์จากต้นจากในหมู่บ้านนี้

ใครจะเป็นผู้อธิบายได้ดีที่สุด

2. อาชีพที่คุณคิดว่าในหมู่บ้านของคุณใครทำมานานที่สุด

3. คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านนี้ได้เรียนรู้อาชีพนี้มาจากใคร

ผลการสอบถามดังกล่าวปรากฏว่า ได้กลุ่มตัวอย่าง หรือผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยในหมู่บ้านเป้าหมายดังต่อไปนี้

1. บ้านป่าขลุ่ ได้แก่ นายฉาย สมสุข อายุ 77 ปี ประกอบในอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก 48 ปี

2. บ้านบางวุ่น ได้แก่ นายล่อง เรืองขนาบ อายุ 50 ปี ประสบการณ์ในอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก 35 ปี

3. บ้านท่าพา ได้แก่ นายพงศ์ ศักคุณา อายุ 47 ปี ประสบการณ์ในการอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก 33 ปี

4. บ้านตาเสก ได้แก่ นายผล ปานเกลี้ยง อายุ 78 ปี ประสบการณ์ในอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก 38 ปี

5. บ้านบางอุดม ได้แก่ นายเจริญ ช่วยจิต อายุ 46 ปี ประสบการณ์ในอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก 32 ปี

6. บ้านสระศรีเมือง ได้แก่ นายปรีชา พัฒนเชียร อายุ 47 ปี ประสบการณ์ในอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก 30 ปี

7. บ้านบางตะลุมพอง ได้แก่ นายปรีชา อินทองปาน อายุ 45 ปี ประสบการณ์ในอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก 26 ปี

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

ผู้วิจัยมีวิธีการและขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การออกภาคสนาม เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับสภาพพื้นที่ ประชาชนในหมู่บ้าน อันเป็นการสร้างแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้การเก็บข้อมูลสะดวกยิ่งขึ้น

2. การสังเกต เมื่อมีการออกภาคสนามในพื้นที่เป้าหมาย ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตเพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ การดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน การทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก การจัดการด้านการตลาด การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ โดยที่ผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึก และบันทึกด้วยการถ่ายภาพ

3. การสัมภาษณ์ หลังจากที่ได้ทำการสังเกตแล้ว ผู้วิจัยได้นำผลจากการสังเกตมากำหนดเป็นประเด็นในการทำงานแบบสัมภาษณ์ แต่วิธีการสัมภาษณ์ จะเป็นไปในลักษณะกึ่งทางการ คือจะพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูล โดยที่ผู้ให้ข้อมูลมีความรู้สึกว่าการกำลังถูกสัมภาษณ์ แล้วผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกเอาไว้ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ และ เนื้อหาของการวิจัย ซึ่งครอบคลุมประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

- 3.1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบ
- 3.2 องค์ประกอบและวิธีการผลิต
- 3.3 ผลิตการด้านการตลาด
- 3.4 การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ
- 3.5 ปัญหา และความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก

4. การเข้าไปมีส่วนร่วม คือ ผู้วิจัยยังทำการเก็บข้อมูลด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการทำงานผลิตภัณฑ์จากต้นจากกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ได้ละเอียดยิ่งขึ้น

4. การจัดกระทำกับข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกระทำกับข้อมูล โดยลำดับดังต่อไปนี้

- 4.1 ตรวจสอบ จานแนข้อมูล
- 4.2 วิเคราะห์ข้อมูล
 - 4.2.1 วิเคราะห์ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากตามประเด็นต่อไปนี้

- 1) องค์ประกอบและวิธีการผลิต
- 2) การจัดการด้านตลาด
- 3) การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ

4.2.2 วิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาอาชีพ ท้าผลิตภัณฑ์จากต้นจาก
บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน

4.3 นำเสนอรายงานวิจัยด้วยวิธีการพรรณวิเคราะห์ (Discriptive
analysis)

บทที่ 4

ผลการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในการวิจัยครั้งนี้ ออกเป็น 3 ประเด็น คือ

1. ตำนานมุขปาฐะเกี่ยวกับการทำน้ำตาลจากต้นจาก
2. ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพการผลิตภัตต์จากต้นจาก
 - 2.1 องค์ประกอบและวิธีการผลิต
 - 2.2 การจัดการด้านการตลาด
 - 2.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ
3. แนวทางในการพัฒนาอาชีพการผลิตภัตต์ จากต้นจากบนพื้นฐานของภูมิปัญญาของชาวบ้าน

1. ตำนานมุขปาฐะเกี่ยวกับความเป็นมาของการทำน้ำตาลจากต้นจาก

การทำน้ำตาลจากต้นจากไม่สามารถที่จะระบุได้ชัดเจนว่า มีความเป็นมาอย่างไรซึ่งผลจากการสอบถามที่ประกอบอาชีพหลายคน พบว่า อาชีพเกี่ยวกับการทำน้ำตาลจากและผลิตภัตต์จากต้นจากอื่น ๆ ได้ทำติดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน และส่วนใหญ่ไม่มีการเล่าประวัติความเป็นมาแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามผลจากการสัมภาษณ์ นายบำรุง ลิ้มพานิชย์ (บำรุง ลิ้มพานิชย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ศุภฤกษ์ โรจนธรรม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 166 หมู่ที่ 3 ตำบลปากพ่องฝั่งตะวันตก อําเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2537) พบว่า ตำนานในการทำน้ำตาลจากต้นจากได้มีการเล่าสืบต่อกันจากบรรพบุรุษว่ามีชาวบ้านคนหนึ่งได้เข้าไปทาบลาในป่าจากก็ได้พบนกกินปลาชนิดหนึ่ง ซึ่งภาษาท้องถิ่นเรียกว่า "นกแมงค่า" หรือ นกกด ซึ่งเดิมเคยมีชุกชุมในบริเวณลุ่มน้ำปากพ่อง ได้จับปลาขึ้นมาจากในน้ำแล้วคาบบินขึ้นมาเกาะที่วงจาก นกตัวนั้นก็ใช้ปากคาบตัวปลาไว้แน่น แล้วพัดตัวปลานั้นกับ

จวงจากเพื่อให้ปลานั้นมันจะได้กลิ่นสะดวก ชายชาวบ้านนั้นได้สังเกตเห็นอย่างนี้อยู่หลายวัน และอยู่มาวันหนึ่งเมื่อเขานึกอยากจะกินลูกจากขึ้นมา ก็ได้เข้าไปในป่าจากนั้นแล้วได้ไปตัดเอา ลูกจากจากกอที่นกคาบปลาไปพาดทุกวัน พอเขาตัดทะลายลูกจากขาดออกจากจวง ปรากฏว่าได้มีน้ำไหลย่อยออกมาจากจวงจากนั้น ช่วยชาวบ้านนี้เกิดความสงสัยเป็นอย่างมากเพราะจวงจากทั่วไปพอตัดแล้วก็ไม่มีน้ำไหลย่อยออกมาแบบนี้ จึงได้ใช้นิ้วแตะและชิมดูปรากฏว่ามีรสหวานน่ารับประทาน ทำให้เขาคิดว่าถ้าจะเอาน้ำตาลจากต้นจากต้นจากคงจะทำได้ หลังจากนั้นก็ได้ทดลองใช้ "พอนจาก" หรือโคหนางของต้นจากมาทุบจวงจากกระยะหนึ่ง แล้วใช้มีดคม ๆ ตัดจวงจาก ปรากฏว่ามีน้ำหวานไหลย่อยออกมาเหมือนกัน การทำน้ำตาลจากต้นจากก็ได้เริ่มตั้งแต่นั้นมา

2. ภูมิปัญญาในการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก

ผลจากการศึกษาข้อมูลวิจัยเกี่ยวกับอาชีพการทำผลิตภัณฑ์ จากต้นจากของชาวบ้าน ตำบลชานบานาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากของชาวบ้านในตำบลชานบานาก แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. การทำน้ำตาล
2. การเย็บจากมุงหลังคา

สำหรับการนำเสนอรายงานวิจัยในส่วนนี้ จะลำดับขั้นตอนไปตามประเด็นต่อไปนี้ คือ องค์ประกอบในการผลิต วิธีการผลิต การจัดการด้านการตลาด และวิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ

2.1 องค์ประกอบและวิธีการผลิต

2.1.1 กระบวนการเตรียมการผลิต

1) การปลูกลูกต้นจาก ไร่จาก หรือป่าจากในพื้นที่ตำบลชานบานาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ ประเภทที่แรก คือ ไร่จากเก่า หรือ ไร่จากที่ตกทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

ไร่จากประเภทนี้เจ้าของสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทันที

ประเภทที่สอง คือ ไร่จากใหม่ เป็นไร่จากที่มีการปลูกใหม่ ในพื้นที่ว่างเปล่า โดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวที่รกร้าง ซึ่งปัจจุบันมีแนวโน้มของการปลูกต้นจากมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่า การทำนาไม่ได้ผล ชาวบ้านจึงต้องหันมาปลูกต้นจากแทน ซึ่งจะให้ผลผลิตสูงกว่ามาก ผลจากการสัมภาษณ์พบว่า พื้นที่ไร่จาก 10 ไร่ ให้ผลผลิตคิดเป็นตัวเงินเท่ากับพื้นที่นาข้าวประมาณ 40 ไร่ ในระยะ 1 ปี (ผล ปานเกลี้ยง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ศุภฤกษ์ ไรจนธรรม เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านตาเสก หมู่ที่ 5 ตำบลชนานาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2537) ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงมีผลทำให้แนวโน้มของการปลูกต้นจากเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ตามข้อมูลของสภาตำบลชนานาก เดือนสิงหาคม 2537 พบว่า นาข้าว 1 ไร่ ให้ผลผลิตคิดเป็นตัวเงินประมาณ 1,750 บาท ต่อปี ในขณะที่ผลผลิตจากต้นจากใน 1 เดือน ประมาณ 5,550 บาท

การปลูกต้นจากในไร่จากใหม่ เริ่มต้นด้วยการคัดเลือกจากพันธุ์ดี คือ พันธุ์ที่ให้ น้ำหวานมาก วิธีการคัดเลือกโดยทั่วไปจะสังเกตดูจากต้นเดิมที่ให้น้ำหวานมากกว่าต้นอื่น ๆ ในไร่เดียวกันหรือไร่ใกล้เคียงกัน เมื่อพบแล้วก็เอาผลมาเพาะเพื่อเป็นต้นกล้าได้ปลูกต่อไป แต่วิธีการของนายปรีชา พัฒนวิเชียร (ปรีชา พัฒนวิเชียร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ศุภฤกษ์ ไรจนธรรม เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านสระศรีเมือง หมู่ที่ 7 ตำบลชนานาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537) ทำการคัดเลือกพันธุ์ โดยเลือกจากต้นจากที่มีผลกลมท่ายไม่แหลมใบมากจนเกือบถึงโคนกอ ระหว่างใบจะชิดมากเมื่อเปรียบเทียบกับกออื่น ๆ ลักษณะเช่นนี้จะพบว่าจะให้ น้ำหวานมาก

การเพาะพันธุ์มีวิธีการโดยการนำผลจากหรือลูกจากที่คัดเลือกแล้ว และจะต้องเป็นผลที่แก่จัด มาตั้งเรียงในที่ชื้นแฉะ การเรียงนั้นจะต้องเอาส่วนที่เรียกว่า "ท่าย" บักลงดิน ทั้งนี้เพื่อให้หน่อออกขึ้นข้างบน แต่ในปัจจุบันชาวบ้านบางคนได้หันมาเพาะพันธุ์ในถุงพลาสติก เพราะสะดวกต่อการนำไปปลูก แต่วิธีการนี้จะต้องรดน้ำทุกวัน การเพาะพันธุ์จะกินเวลาประมาณ 2 เดือน ก็จะมีหน่อออกขึ้นมาและเมื่อหน่อแตกใบยาวประมาณ 15 ซม. จึงจะนำไปปลูกได้

ภาพที่ 1 แสดงสภาพไร่จาก 2 ซ้างถนนในหมู่บ้าน

ภาพที่ 2 แสดงวิธีเพาะพันธุ์ต้นจาก ซึ่งจะต้องตั้งเรียงกันโดยเอาส่วนที่เรียกว่า "ท้าย" ตั้งลงดิน

การเตรียมดิน การเตรียมดินเพื่อปลูกต้นจากไม่ต้องอาศัยวิธีการที่ซับซ้อน เหมือนการปลูกพืชอื่น ๆ เพียงแต่แผ้วถางวัชพืชอื่น ๆ ออกเฉพาะบริเวณที่ปลูกเท่านั้น

การเตรียมหลุมและการปลูก การปลูกต้นจากจะทำการในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนมีนาคม ซึ่งเป็นช่วงที่น้ำค้างการเตรียมหลุมอาจทำได้ 3 วิธี คือ

1. ใช้ไม้ปักเป็นหลุมขนาดพอที่จะใส่ต้นกล้าลงไปได้
2. ใช้จอบขุดหลุมตื้น ให้มีความกว้าง และลึกพอที่จะฝังต้นกล้าได้

ทั้งวิธีที่ 1 และ 2 นี้เป็นวิธีการที่ง่ายไม่ต้องใส่ปุ๋ย หรือพรวนดินทำได้รวดเร็ว แต่มีข้อเสีย คือ อัตราการเติบโตไม่ค่อยดีนัก

3. ขุดหลุมขนาด 50 x 50 x 15 เซนติเมตร โดยขุดแล้วทิ้งไว้ประมาณ 6 เดือน ถึง 1 ปี เพื่อให้ดินในหลุมกลายเป็นดินตม เพราะชาวบ้านพบว่า ต้นจากจะเจริญเติบโตได้ดีให้ดินลักษณะนี้ ในปัจจุบันชาวบ้านบางรายเริ่มใช้ปุ๋ยคอกใส่ลงในหลุมด้วยเพื่อให้ดินมีความสมบูรณ์มากขึ้น วิธีการเตรียมหลุมแบบนี้ต้นจากจะมีอัตราการเจริญเติบโตสูงมาก

วิธีการปลูก การปลูกต้นจากจะปลูกให้มีระยะห่างกันตั้งแต่ 3 - 6 เมตร ตามความต้องการของผู้ปลูก เพราะจะมีผลดีผลเสียแตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าระยะปลูก 3 เมตร จะปลูกต้นจากได้ 3 ประมาณ 50 หลุม ในแต่ละหลุมอาจจะปลูกกันตั้งแต่ 1 - 3 ต้น เพื่อเผื่อตาย การปลูกระยะขนาดนี้มีผลดี คือ ปลูกได้มาก แต่เมื่อต้นจากโตขึ้น ต้องมีการตัดแต่งมากให้คงระยะเดิมไว้ เพราะถ้าต้นจากขึ้นหนาแน่นมากผลผลิตก็จะลดลง ส่วนการใช้ระยะปลูก 6 เมตร จะปลูกต้นจากได้น้อยกว่า แต่ต้นจากจะไม่หนาแน่น มีความสมบูรณ์มากกว่า การตัดแต่งจะทำน้อยกว่า ทั้งนี้เพราะว่าเมื่อต้นจากมีอายุประมาณ 2 - 3 ปี ก็จะมีแตกออกไปรอบทิศทาง จะต้องทำการตกแต่งบังคับให้เหลือกอละประมาณ 3 ต้น เพราะถ้าขึ้นมากกว่านี้จะทำให้แย่งอาหารกันส่งผลให้ผลผลิตลดน้อยลง

ในการปลูกต้นจากนี้เมื่อซื้อควรระวัง คือ จะต้องไม่ปลูกบริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นหรือบริเวณที่มีตอไม้มาก เพราะเมื่อต้นจากโตขึ้น ลำต้นใต้ดินหรือเหง้าจากหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "หินจาก" จะเติบโตเลื้อยซอนไต่ดินไปเรื่อย ๆ ถ้าไปพบกับต้นไม้หรือรากไม้ก็จะดันโผล่ขึ้นมาอยู่ข้างบน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ชาวบ้านพบว่าจะทำให้ได้น้ำหนักน้อย

การดูแลรักษา การปลูกต้นไม้จำเป็นต้องมีการดูแลรักษามากนัก ไม่ต้องมีการให้ปุ๋ยไม่ต้องใช้ยาหรือสารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูที่มารบกวน เพราะต้นจากไม่มีแมลงหรือเชื้อโรคที่เป็นศัตรู ดังนั้นจึงเป็นการเกษตรกรรมที่ใช้ต้นทุนต่ำมาก สำหรับการดูแลรักษาทั่วไปเป็นเพียงแต่การตัดแต่งใบและกำจัดวัชพืชเท่านั้น โดยทั่วไปแล้วการดูแลรักษาแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ

1. ระยะแรกปลูก จนถึงระยะก่อนให้ผลผลิต การดูแลรักษาในรอบนี้เพียงแต่ดูแลไม่ให้เถาวัลย์ หญ้า และวัชพืชอื่น ๆ ขึ้นปกคลุมเท่านั้นหรืออาจมีการปลูกซ่อมแซมกรณีที่ต้นกล้าตายหรือไม่สมบูรณ์

2. ระยะให้ผลผลิต เป็นช่วงที่ต้นจากมีอายุประมาณ 5 - 6 ปี จะมีการดูแลรักษามากขึ้นกว่าเดิม โดยจะต้องมีการตกแต่งทางใบแผ้วถางวัชพืชบริเวณรอบ ๆ กอออกให้หมด ถ้าบริเวณรอบ ๆ กอมีดินถูกคันให้สูงขึ้น ก็จะต้องใช้จอบขุดให้ลุ่มลงเพราะถ้าปล่อยให้ดินนูนสูงขึ้นชาวบ้านพบว่า จะทำให้ดินบริเวณนั้นแน่น มีผลให้ต้นจากไม่สมบูรณ์ และ อีกประการหนึ่งชาวบ้านพบว่า ต้นจากจะเจริญเติบโตได้ดีในบริเวณที่ลุ่มเท่านั้น ส่วนบริเวณใดที่มีต้นจากขึ้นหนาแน่นมากก็ต้องทำการตัดแต่งให้เหลือกอละ 2 - 3 ต้นเท่านั้น และจะต้องตัดแต่งให้มีระยะระหว่างกอ อยู่ในช่วงประมาณ 3 เมตร เพราะถ้าขึ้นแน่นกว่านี้ทำให้ได้ผลผลิตน้อยเนื่องจากต้นจากต้องแย่งอาหารกัน

บุคคลที่ได้รับการยกย่องได้เป็นผู้ริเริ่มในการพัฒนาไร่จากให้เป็นระบบแบบข้างต้น คือ นายทองเกตุ รักกมล ซึ่งปัจจุบันได้ถึงแก่กรรมไปประมาณ 25 ปีแล้ว นายทองเกตุ รักกมล เป็นคนแรกที่ได้ใช้พื้นที่นาข้าวมาทดลองปลูกต้นจาก โดยมีการวางระยะปลูกเตรียมหลุม คัดเลือกพันธุ์ ตกแต่งดูแลรักษา จนเป็นแบบอย่างในปัจจุบัน (ผล ปานเกลี้ยง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ศุภฤกษ์ โรจนธรรม เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านตาเส็ก หมู่ที่ 5 ตำบลขนานนาก อำเภอปากพะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2537)

2.2 วิธีการผลิตน้ำตาล

2.2.1 อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับผลิต

เมื่อต้นจากอายุประมาณ 5 - 6 ปี เป็นช่องที่สามารถจะท้าน้ำตาลได้แล้ว เมื่อ

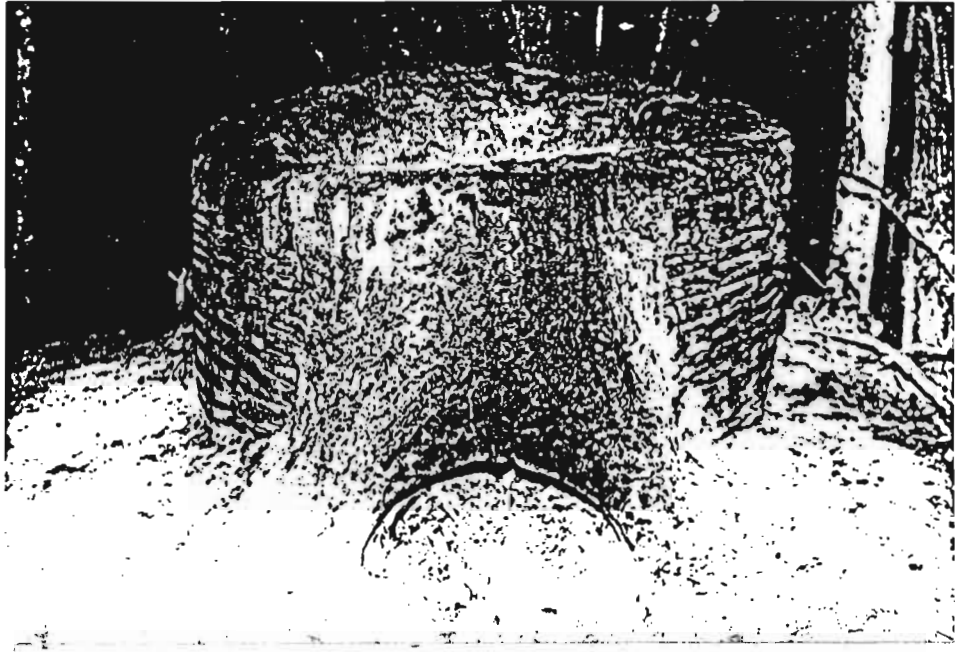
ถึงช่วงนี้ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก จะต้องมีการเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้ให้พร้อม ซึ่งสำหรับการทำน้ำตาลนั้นมีอุปกรณ์ที่สำคัญ คือ

1) เตาเคี้ยวน้ำตาล เตาที่ใช้สำหรับเคี้ยวน้ำตาลของชาวบ้าน ตำบลขนานมาก เป็นเตาที่ชาวบ้านได้ทำขึ้นเอง โดยใช้วัสดุที่สำคัญ 2 อย่าง คือ ดินเหนียว และไม้ไผ่ ลักษณะของเตาเป็นเตาเคี้ยว กระทะเคี้ยว รูปแบบเตาเป็นวงกลมมีเส้นรอบวงประมาณ 320 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลางของปากเตา 95 เซนติเมตร ความสูงจากพื้นถึงปากเตา 55 เซนติเมตร ช่องใส่เชื้อเพลิงเป็นรูปครึ่งวงกลมมีฐานกว้าง 50 เซนติเมตร รัศมี 25 เซนติเมตร ขอบปากเตามีความหนา 15 เซนติเมตร ความลึกจากปากเตาวัดตามแนวลาดถึงหม้อไฟ 55 เซนติเมตร ปากหม้อไฟมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 26 เซนติเมตร ความลึกจากหม้อไฟถึงพื้นเตา 35 เซนติเมตร และความลึกวัดจากปากช่องใส่เชื้อเพลิงถึงผนังเตาด้านใน 80 เซนติเมตร

วิธีการสร้างเตา เป็นวิธีการแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน โดยขั้นแรกจะต้องเอาดินเหนียวเนื้อละเอียดมาคลึงให้เนื้อดินเข้ากันให้ดีแล้วปั้นเป็นลูกในของเตา ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับเตาลูกใหญ่ทุกประการ แต่มีขนาดเล็กกว่า เมื่อปั้นเสร็จแล้วก็ทิ้งไว้ประมาณ 7 - 15 วัน หลังจากนั้นเอากระทะมาวัดขนาดเพื่อเป็นขนาดของเตา โดยจะต้องให้ลูกในเตาเป็นจุดศูนย์กลาง ทาวงกลมรอบนอกลูกในของเตา ด้วยรัศมีเท่ากับความกว้างของกระทะ หลังจากนั้นใช้ไม้ไผ่ที่มีขนาดหน้ากว้างประมาณ 3 เซนติเมตร ยาวประมาณ 70 เซนติเมตร มาปักตามแนววงกลมโดยรอบ แล้วใช้ไม้ไผ่เหลาเป็นดอกขั้วสานเป็นโครงร่างโดยรอบ เพื่อเป็นเข้าสำหรับเอาดินเหนียวมาอัดใส่ระหว่างในระหว่างลูกในกับโครงไม้ไผ่ เมื่ออัดดินเหนียวได้ที่แล้วก็ต้องตกแต่งด้านบนเตาให้เป็นรูปท้องกระทะเพื่อที่เวลาทำกระทะจะได้เข้ากับตัวเตาได้พอดี เมื่อตกแต่งเสร็จแล้วทิ้งไว้ประมาณ 15 วัน - 1 เดือน ก็สามารถนำใช้เคี้ยวน้ำตาลได้

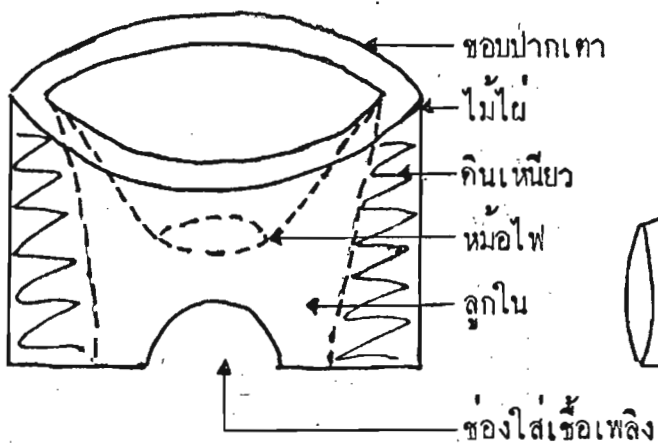
2) อุปกรณ์ที่ใช้ร่อนน้ำหวานจากต้นจาก

1. กระบอกรับน้ำหวาน เป็นกระบอกไม้ไผ่โดยเลือกเอาไม้ไผ่สีสุกที่มีเส้นผ่า

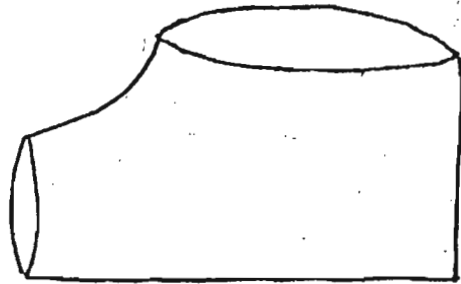

ภาพที่ 3 แสดงรูปแบบเตาเคียวน้ำตาลซึ่งเป็นเตาเคียวกระทะเคียว

ส่วนประกอบของเตาเคียวน้ำตาล

ลักษณะของ "ลูกลิน" ทางด้านข้าง
ก่อนที่จะหุ้มด้วยคินเทียน

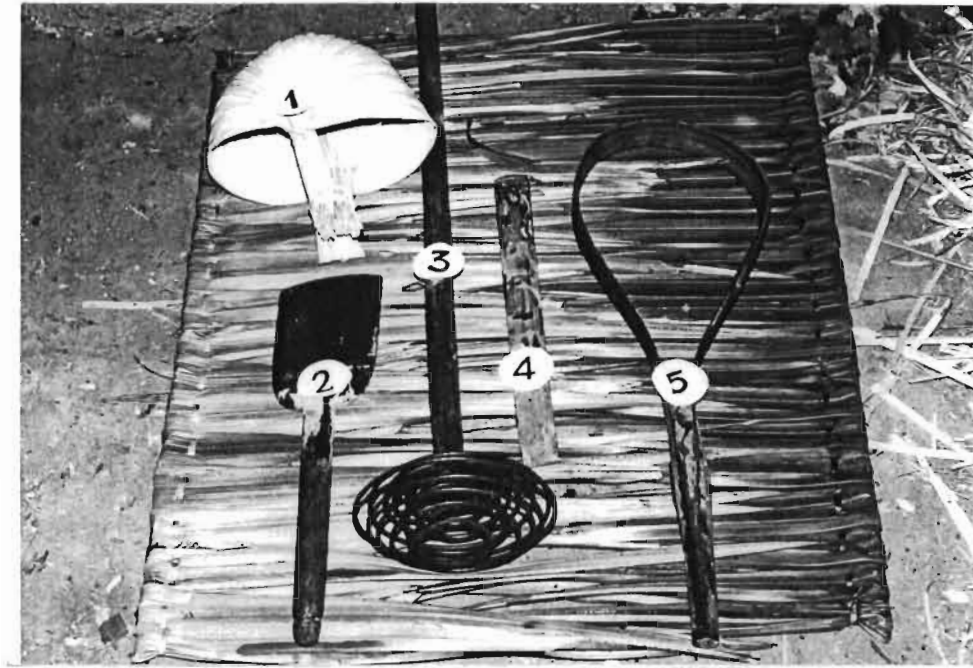
ศูนย์กลางประมาณ 3 นิ้ว ใช้เลื่อยตัดเป็นกระบอกโดยให้ได้กระบอกที่มีความยาวประมาณ 18 นิ้ว แล้วใช้พริ้วเหลาเอาเปลือกนอกออกให้หมด หลังจากนั้นก็แช่น้ำประมาณ 1 - 3 วัน เพื่อให้เยื่อในกระบอกหลุดออก เมื่อแช่น้ำจนสะอาดแล้วก็นำเจาะรูที่ปากกระบอก 2 รู คือ เจาะรูสำหรับร้อยเชือกเพื่อแขวนกระบอกเวลาหอบกระบอก 1 รู และรูที่ 2 อยู่ตรงกันข้ามกันเป็นรูใหญ่มีขนาดกว้างประมาณ $1 \frac{1}{2}$ นิ้ว เพื่อใช้สำหรับคล้องกระบอกกับวงจากเวลารองรับน้ำหวาน

2. เกล็ดไม้เคี่ยม สำหรับใส่ไว้ในกระบอกรับน้ำหวานเพื่อป้องกันน้ำหวานเปรี้ยว และขึ้นฟอง

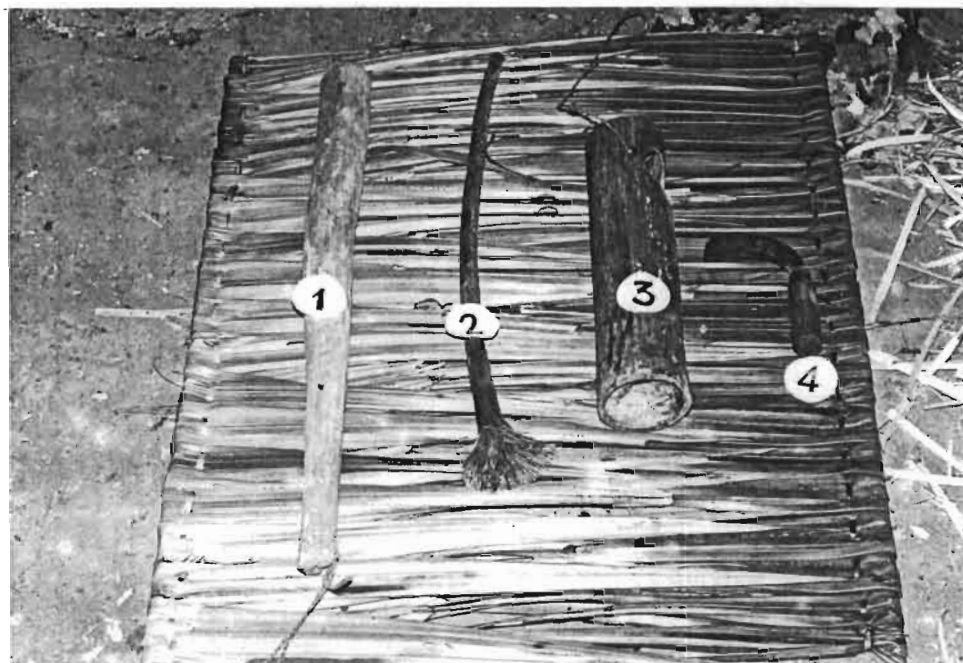
3) มีดบาดวงจาก หรือ เรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า "มีดทับ" มีลักษณะคล้ายเคียว แต่มีรูปร่างค่อนข้างสั้นกว่า ปลายมน ใบมีดมีความกว้างประมาณ $1 \frac{1}{2}$ นิ้ว มีด้ามจับ ยาวประมาณ 6 นิ้ว

4) ไม้ขีดมีด ทามาจากหน่อของต้นลาพู เลือกจากหน่อลาพูที่มีขนาดใหญ่ คือหน่อที่มีขนาดของเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ $2 - 2 \frac{1}{2}$ นิ้ว นำมาปอกเปลือกแล้วตากแดดให้แห้ง ใช้สำหรับขีดมีดก่อนบาดวงจาก

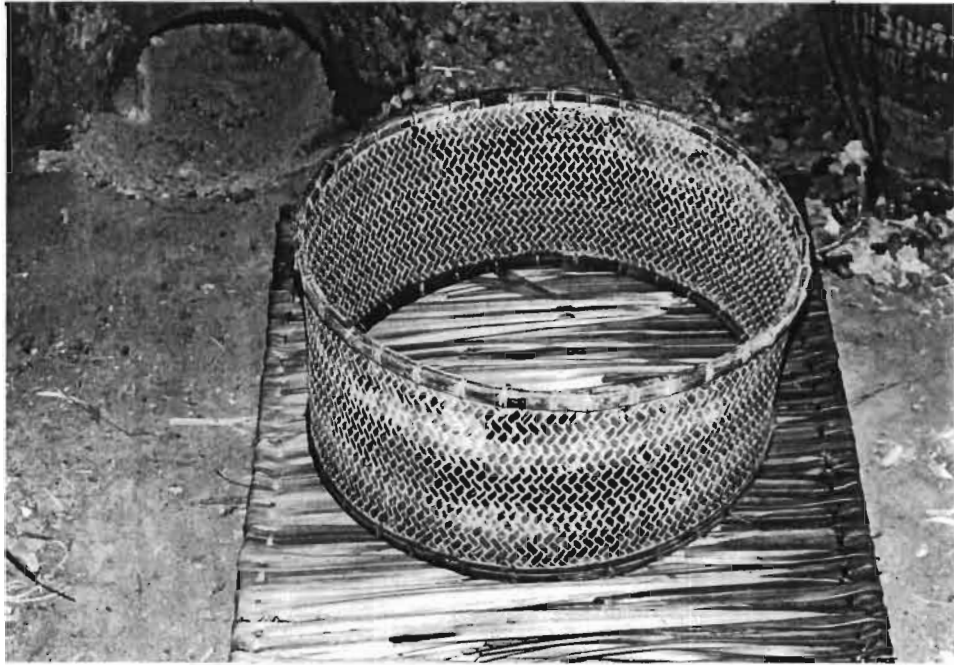
5) ไม้ตั้งวงจาก ใช้สำหรับทุบหรือตั้งวงจากให้แน่นก่อนปาดเอาน้ำหวาน เดิมทีชาวบ้านจะใช้โคนหางของต้นจากมาเป็นไม้ตั้งวงจาก แต่มีอายุการใช้งานน้อย เพราะเป็นไม้เนื้ออ่อน ชาวบ้านจึงได้หันมาใช้ไม้เนื้อแข็ง ยาวประมาณ 1 ฟุต เหลากสิ่งให้มีลักษณะทรงกลม โดยจะต้องเลือกไม้ที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 นิ้ว ปลายด้านหนึ่งเหลากสิ่งให้เล็กลงพอขนาดจับได้เหมาะคือ ส่วนปลายอีกด้านหนึ่ง จะตัดยางนอกของล้อรถยนต์หรือยางขัดข้าวของเครื่องสีข้าว ให้มีความกว้างประมาณ 1 นิ้ว ยาวเท่ากับส่วนที่เหลือจากมือจับตอกตะปูดัดให้แน่น เพื่อใช้เป็นส่วนที่ใช้ตั้งวงจาก

ภาพที่ 4 แสดงอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำน้ำคาล ตามหมายเลข 1.หมากจาก 2.ไม้พาย 3.ไม้โคม 4.ไม้สำหรับปักเช็ดไม้พาย 5.ไม้กวาดเบ็ดอกน้ำหวาน

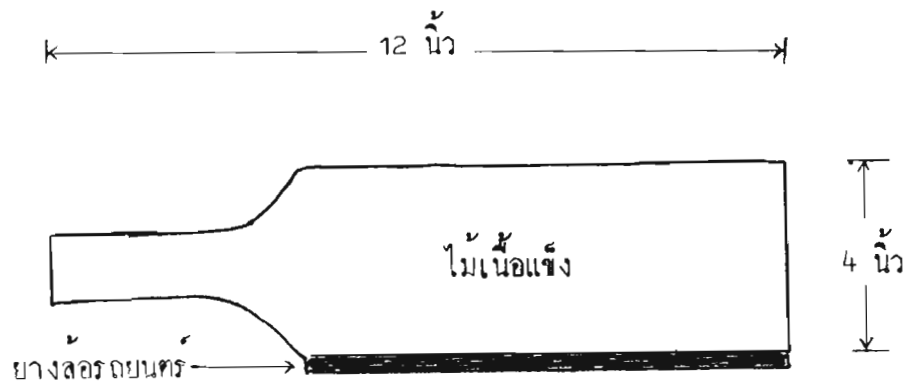
ภาพที่ 5 แสดงอุปกรณ์ที่ใช้ในการปาด เก็บ น้ำหวาน ตามหมายเลข 1.ไม้เค็ดมีด 2.ไม้ทุ้งกระบอกหรือ "ซด" 3.กระบอกน้ำหวาน 4.มีดขาดวงจก

ภาพที่ 6 แสดงลักษณะของภาชนะที่สานครอบกระทะหรือ "มอ"

ภาพที่ 7 แสดงลักษณะของงวงจากที่ตัดแต่งเรียบร้อยแล้วเพื่อเตรียมไว้สำหรับปาดน้ำหวาน

ลักษณะและส่วนประกอบของไม้ตั้งวงจาก

- 6) กะทะเคี้ยวน้ำตาล เป็นกะทะที่ชาวบ้านซื้อมาจากตลาดราคาปกติ ใบละ 580 บาท มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 34 นิ้ว
- 7) ไม้ไซม มีลักษณะคล้ายที่ตีไข่ แต่มีขนาดใหญ่กว่ามาก คือ ขดลวดที่ใช้จะทำจากเหล็กเส้นขนาด 2 หนุ่ ขดเป็นสปริงและมีค้ำมจับยาวประมาณ 1.50 เมตร ใช้สำหรับ "ไซม" หรือตีน้ำตาลหลังจากเคี้ยวได้ทีแล้ว
- 8) ไม้ทุ้งกระบอก ทำมาจากวงจาก โดยเลือกจากวงจากที่มีความยาวประมาณ 2 ฟุต ทุบปลายด้านหนึ่งให้ยุ่ยเหมือนกับแปรง ใช้สำหรับล้างทำความสะอาดกระบอกรับน้ำหวาน
- 9) มอ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ครอบลงในกะทะเพื่อป้องกันการล้นออกนอกกะทะของพวกน้ำตาลขณะที่เดือดเป็นฟอง "มอ" ทำจากไม้ไผ่สานเป็นรูวงกลมคล้ายเข่งแต่ไม่มีก้น มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ $\frac{2}{3}$ ของความกว้างของกะทะสูงประมาณ 1 ฟุตครึ่ง
- 10) อุปกรณ์อื่น ๆ เช่น ไม้พาย ตะหลิวตักน้ำตาล ปีบ ที่กรองน้ำหวาน

2.2.2 ขั้นตอนการผลิต

การทำน้ำตาลจากต้นจาก โดยปกติแล้วจะเริ่มฤดูกาลทำตั้งแต่ประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ แล้วทำกันไปจนถึงเดือนตุลาคม ส่วนเดือนพฤศจิกายน ถึงมกราคม ชาวบ้านจะหยุดทำอาชีพในช่วงนี้ เพราะเป็นช่วงมีฝนตกหนัก น้ำท่วม สำหรับขั้นตอนในการผลิตน้ำตาลจาก

ต้นจากนั้นจะเป็นไปตามลำดับดังต่อไปนี้

1) การเลือกวงจากสำหรับปาดน้ำหวาน วงจากที่จะเลือกมาปาดเอาน้ำหวานนั้นสามารถสังเกตได้จากผลที่เกาะติดกันเป็นทะลาย โดยอาจจะเลือกทำได้ตั้งแต่ละลายมีขนาดเท่ากำปั้น ไปจนถึงทะลายใหญ่ที่ผลเริ่มแก่ แต่โดยปกติแล้วขนาดที่เหมาะสมในการนำมาปาดเอาน้ำหวาน คือทะลายที่มีเนื้อในของผล ยังเป็นเนื้ออ่อนสามารถรับประทานได้ ซึ่งมีรสชาติคล้ายกับขาวของลูกตาล ทะลายที่มีคุณสมบัติแบบนี้อาจสังเกตได้จากผิวนอกของผลในแต่ละทะลาย ซึ่งจะสีสีแดงคล้ายผลระกา แต่ถ้าผิวเริ่มคล้ำแสดงว่าผลเริ่มแก่เนื้อในจะแข็งรับประทานไม่ได้และถ้านำมาทาน้ำหวานก็จะได้น้ำหวานน้อย หรืออาจจะใช้วิธีการนับอายุของวงจาก โดยจะนับตั้งแต่เริ่มตั้งทะลายไปจนถึงอายุ 3 เดือน

2) การตั้งวงจาก หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "การตีตาล" คือ การใช้ไม้ตีตาลหรือตีวง ตีลงบนบริเวณด้านหลังของวงจาก ทั้งนี้เพื่อที่จะให้ลูกจากหยุดเจริญเติบโต และน้ำเลี้ยงหรือน้ำหวานจะมาคั่งอยู่บริเวณวงจาก การตั้งวงจากจะเริ่มขึ้นหลังจากที่ได้ตัดแต่งบริเวณอกจาก วงจากเรียบร้อยแล้ว เวลาที่ต้องใช้มือข้างหนึ่งจับคองวงเอาไว้ แล้วตีตามสูตรของแต่ละคน เช่น

สูตรที่ 1 ตีวันละ 1 มื้อ ๆ ละ 25 ครั้ง ติดต่อกัน 3 วัน เว้นไปประมาณ 4 - 5 วัน แล้วกลับมาตีซ้ำอีก 3 วัน ก็สามารถปาดเอาน้ำหวานได้

สูตรที่ 2 ตีวันละ 1 มื้อ ๆ ละ 30 - 50 ครั้ง ติดต่อกัน 3 วัน เว้น 3 วัน แล้วตีซ้ำเหมือนเดิมอีก 3 วัน เว้นอีก 3 วัน แล้วกลับมาตีซ้ำอีก 3 วัน จึงจะปาดเอาน้ำหวาน

สูตรที่ 3 ตีวันละ 1 มื้อ ๆ ละ 50 ครั้ง ติดต่อกัน 3 วัน เว้นไป 10 วัน แล้วตีซ้ำเหมือนเดิมอีก 3 วัน เว้นไปอีก 10 วัน ก่อนจะปาดเอาน้ำหวาน สูตรนี้จะมีการใช้เท้าถีบ รีด ที่โคนวงด้วย

สูตรที่ 4 ตีวันละ 1 มื้อ ๆ ละ 50 ครั้ง ติดต่อกัน 5 วัน แล้วหยุดไป 15 - 20 วัน หลังจากที่ได้ตีติดต่อกับซ้ำเหมือนเดิมอีก 4 วัน จึงจะปาดน้ำหวาน

ในกรณีที่ชาวบ้านมีความจำเป็นที่จะต้องรีบทาน้ำตาล ก็จะทำจากวงจากอ่อน ๆ ที่มีทะลายขนาดเท่ากำปั้น โดยจะต้องเลือกจากต้นจากที่มียอดอ่อนยาวประมาณ 1 ช่วงแขน เพราะลักษณะดังกล่าวจะให้ น้ำหวานอยู่ในเกณฑ์ดี แต่ไม่ค่อยนิยมนำกันเพราะจะให้ผลผลิตได้ไม่

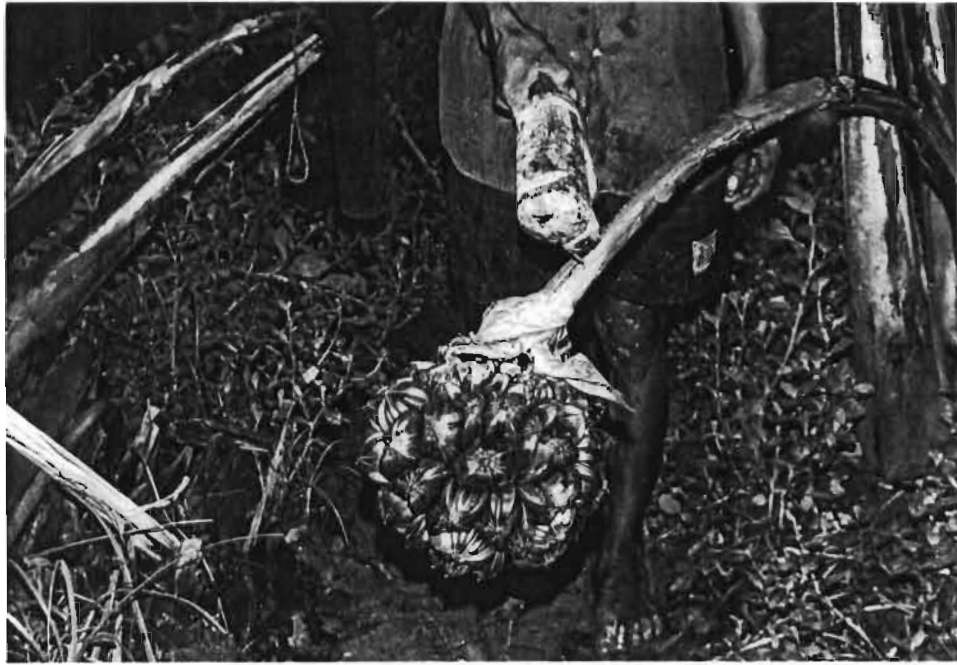
นาน การเอาน้ำหวานจากวงจากอ่อนนี้จะไม่ใช้การตี แต่จะใช้การโยกหรือนวดแทน เพราะถ้าจะตีจะทำให้วงหักได้ การทำน้ำตาลแบบนี้ ชาวบ้านเรียกว่า ทำตาล "มะหย้ง"

3) การปาดวงจากการปาดวงจากเพื่อเอาน้ำหวานนั้นจะเริ่มปาดเวลาประมาณ 15.30 น. - 16.00 น. ไร่จากที่มีเนื้อที่ 3 ไร่ หรือมีวงจากสำหรับทำน้ำตาล 150 งวง จะใช้เวลาปาดประมาณ 1.30 ชั่วโมง ทันทีที่ปาดเสร็จก็ต้องใช้กระบอกรองรับทันที ภายในกระบอกลีโกล์ดไม้เคี่ยมประมาณ 10 เกล็ด เพื่อป้องกันน้ำหวานเปรี้ยว เพราะไม้เคี่ยมมีรสฝาดสามารถยับยั้ง การเติบโตของแบคทีเรียได้หลังจากนั้นก็ปล่อยให้เย็นถึงเวลา 06.00 น. ของวันรุ่งขึ้นก็จะไปปาดซ้ำอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า "ล้างน้ำตาล" แล้วปล่อยให้เย็นถึงเวลาประมาณ 10.00 น. จึงจะไปเก็บกระบอคน้ำหวาน

วิธีการปาดวงจากนั้นเมื่ออยู่ 2 วิธีคือ

1. การปาดวงจากยาวหรือวงใหม่ จะปาดบาง ๆ จากซ้ายไปขวาหรือขวาไปซ้ายแล้วแต่ถนัด โดยเวลาปาดจะต้องใช้มือข้างหนึ่งจับวงจากเอาไว้ เพราะวงจากยาวจะอ่อนตัวเวลาปาด ถ้าไม่จับก็จะปาดไม่ได้

2. การปาดวงจากนั้น เมื่องวงจากถูกปาดไปเรื่อย ๆ จนมีความยาวประมาณ 1 ศอก ก็จะต้องเปลี่ยนวิธีการปาดใหม่ คือ จะต้องปาดจากล่างขึ้นบน แล้วจะต้องทำล้น เพื่อบังคับให้น้ำหวานไหลลงกระบอกลง

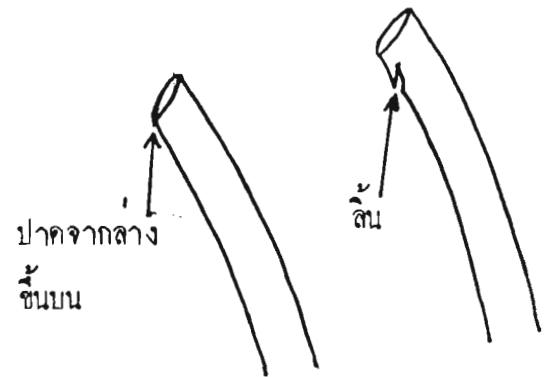
ภาพที่ 8 แสดงวิธีการตีวงจากโดยการใช้น้ตีวงจากที่ลงบนคานหลังวง

ภาพที่ 9 แสดงวิธีการปลาดวงจาก ในภาพเป็นการปลาดวงจากยาว

การปากดงจากยาว

การปากดงจากสั้น

วงจากแต่ละวงจะใช้น้ำหวานไม่เท่ากัน เช่น ถ่างวงสั้น ๆ จะสามารถให้น้ำหวานได้เพียง 1 เดือนครึ่ง แต่ถ้าเป็นวงยาวอาจจะให้น้ำหวานไปจนถึง 2 เดือนครึ่ง

การล่าเสียงกระบอกน้ำหวานจากไร่จากมายังเตาเคี่ยวน้ำตาล หากการล่าเสียงโดยการหอบ เพราะไม่สามารถขนส่งหรือล่าเสียงได้ด้วยวิธีการอื่น และอีกประการหนึ่งเตาเคี่ยวน้ำตาลมักจะตั้งอยู่ในบริเวณไร่จาก จึงไม่จำเป็นต้องใช้วิธีการอื่น ชาวบ้านคนหนึ่ง ๆ สามารถหอบกระบอกบรรจุน้ำหวานได้ครั้งละประมาณ 30 - 50 กระบอก แต่ถ้าเป็นกระบอกเปล่าสามารถหอบได้ครั้งละประมาณ 90 กระบอก

4) การเคี่ยวน้ำหวาน เมื่อล่าเสียงน้ำหวานมาถึงเตาเคี้ยวแล้ว ก่อนเทใส่กระทะ ก็จะต้องกรองเพื่อเอาเกสรดอกไม้และสิ่งสกปรกอื่น ๆ ออกให้หมด การเคี่ยวน้ำหวานเพื่อทำน้ำตาล โดยทั่วไปจะเริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 12.00 น. ซึ่งจะต้องใช้ไฟแรงตลอด กระทะหนึ่ง ๆ สามารถใส่น้ำหวานได้ครั้งละประมาณ 2 ปีบ การเคี้ยวจะต้องเคี้ยวไปเรื่อย ๆ เมื่อน้ำหวานงวดลงก็เติมน้ำหวานลงไปเรื่อย ๆ โดยปกติ น้ำหวาน 6 ปีบ จะเคี้ยวด้วยวิธีการดังกล่าวลงในกระทะเคี้ยวกันจนหมด ระหว่างที่เคี้ยวนั้นน้ำหวานจะเดือดเป็นฟองล้นออกมา ชาวบ้านจะใช้ภาชนะชนิดหนึ่งเรียกว่า "มอ" ครอบลงบนกระทะเพื่อป้องกันฟองน้ำหวานล้นออก

ภาพที่ 10 แสดงการใช้กระบอกลอยไม้ไผ่รองรับน้ำหนัก

ภาพที่ 11 แสดงวิธีการลำเลียงกระบอกลอยน้ำหวานจากไร่จากไปยังเตาเคี้ยวน้ำตาล

ภาพที่ 12 - 13 แสดงการกรองน้ำหวานจากกระบอกลงในกระทะ ภาพบนกรองโดยการใช้
กระชอน ส่วนภาพล่างเป็นการนำกระบอกโหลมาดัดแปลงเป็นที่กรอง
น้ำหวาน

ภาพที่ 14 แสดงสภาพขณะที่กำลังเคี้ยวน้ำตาลโดยใช้ "นอ" ครอบกระทะ

ภาพที่ 15 แสดงวิธีการ "โชม"
หลังจากที่เคี้ยวน้ำตาล
เสร็จแล้ว

ภาพที่ 16 แสดงการเก็บรักษาน้ำตาลในถาดเพื่อเตรียมจำหน่ายต่อไป

นอกจากนี้ และนอกจากนั้นในขณะที่กำลังเคี้ยวน้ำหวานก็ต้องตัก "เปลือกน้ำหวาน" หรือ คราบสีขาวที่เกิดขึ้นจากการเคี้ยว ส่วนนี้ชาวบ้านจะนำไปใส่ในไห เพื่อทำน้ำส้มสายชูหมักไว้ รับประทานต่อไป และในขณะที่น้ำหวานกำลังเดือด ชาวบ้านก็จะทำการลวกกระบอก โดยนำ กระบอกน้ำหวานที่ล้างแล้วมาลวกภายในกระบอกด้วยน้ำหวานที่กำลังเคี้ยวอยู่ เพื่อฆ่าเชื้อโรค โดยตักน้ำหวานใส่กระบอกและเทกลับใส่กระทะเหมือนเดิม ทำอย่างนี้จนหมดกระบอก

ในระหว่างการเคี้ยวน้ำหวานจะต้องเคี้ยวเพื่อเพลิงให้ไฟแรงตลอดเวลา การเคี้ยว น้ำหวานกระทะหนึ่ง ๆ ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง ก็จะได้น้ำตาลเหลวขนาดขยวมะตุม หลังจากนั้นก็กลงจากเตา เพื่อนำมา "ไซม" หรือ การใช้เครื่องมือที่เรียกว่า "ไม้ไซม" ตีกลง ในกระทะน้ำตาล ทั้งนี้เพื่อที่จะให้น้ำตาลเหนียวจับกันเป็นก้อน การไซมจะใช้เวลาประมาณ 30 นาที ต่อกระทะน้ำตาลที่ได้ในขั้นตอนสุดท้ายนี้จะเหลือปริมาณสุทธิเพียง 1 ปีบ จากน้ำตาล สด 6 ปีบ หลังจากนั้นก็นำไปเก็บเพื่อรอจำหน่ายต่อไป

2.3 การทำตับจากมวงหลังคา

2.3.1 วัสดุที่ใช้ในการผลิต

- 1) ไบจาก
- 2) ไม้แกนหรือไม้ตับ ทำจากทางจากผ่าซีก ยาวประมาณ 1 เมตร แล้วนำไปตากแดดให้แห้งและหลังจากแห้งแล้วจะต้องมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2.5 เซนติเมตร

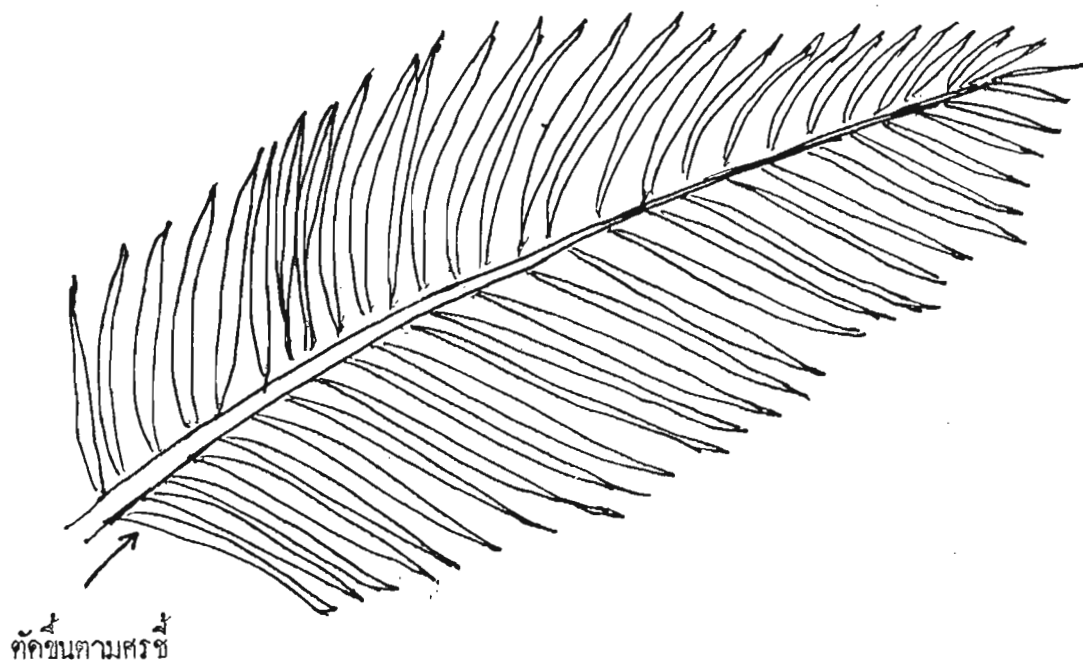
3) เชือกกล้า ทำจากต้นคล้า โดยนำต้นคล้ามาผ่าออกเป็นซี่ๆ แต่ละซี่จะมีความกว้างประมาณครึ่งเซนติเมตรเหลาเอาไม้ออกให้เหลือแต่เปลือกนอก ซึ่งจะ เป็นส่วนที่มีความเหนียวสำหรับใช้เย็บตับจาก สำหรับความยาวนั้นก็แล้วแต่ขนาดความยาวของ ลาดัน โดยปกติจะมีขนาดตั้งแต่ 50 เซนติเมตร จนถึง 1.50 เซนติเมตร

2.3.2 วิธีการผลิต

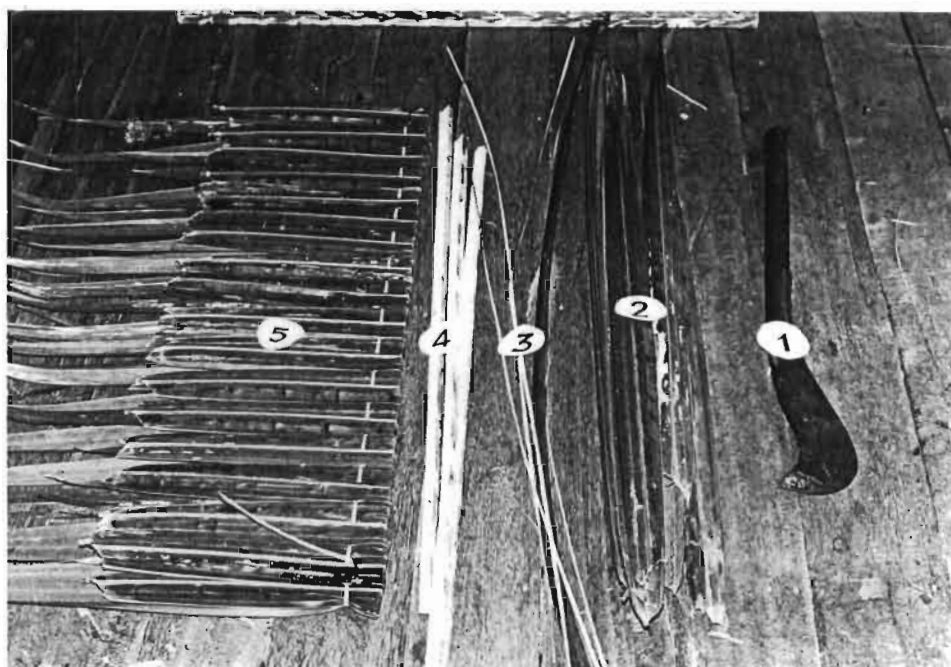
- 1) การคัดเลือกไบจาก ต้องคัดเลือกไบจากที่แก่จัด ซึ่ง สังเกตจากใบของทางจากที่อยู่นอกสุดของกอกจากจะมีสีเขียวเข้ม ถ้าแก่จัดจริง ๆ จะมีสีเหลือง ใบที่ใช้เข้ามาเย็บจะต้องเป็นใบที่สมบูรณ์ ไม้จักขาดมีความยาวได้ขนาด ปกติจะมีความยาว

ระหว่าง 60 - 100 เซนติเมตร

2) ใช้พร้าตัดใบจากให้หลุดจากทางจาก โดยการตัดนี้จะต้องตัดจากโคนทางไปหาปลายทาง เพราะถ้าตัดจากปลายมาหาโคนจะทำให้ใบแตก ฉีกขาด

3) วิธีเย็บ นำใบจาก 2 ใบ ซ้อนทับกันโดยจะต้องให้ใบที่ 2 ซึ่งอยู่ด้านหลังซ้อนทับแค่ครึ่งของใบแรก แล้วทับลงบนไม้ต็บ การพับจะต้องไม่ให้ปลายทั้ง 2 ด้านเสมอกัน คือ ต้องให้ด้านปลายใบยาวกว่าด้านโคนใบประมาณ 3 : 2 ส่วน และส่วนที่ทับลงนี้จะเป็นส่วนใต้ใบ

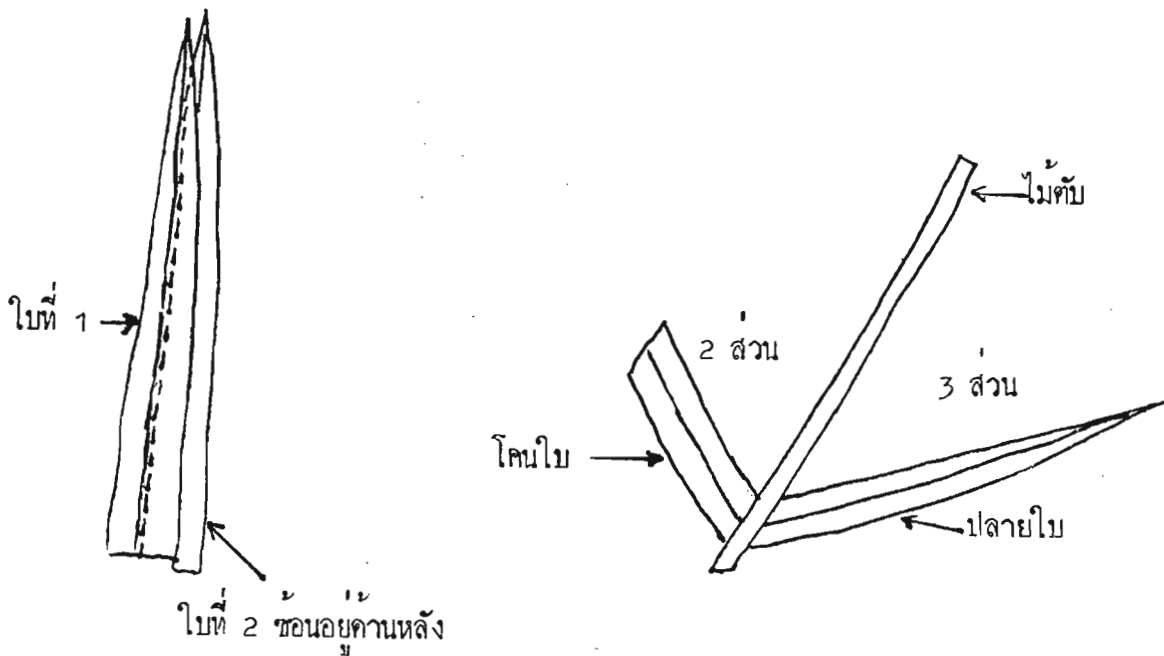

ภาพที่ 17 แสดงอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเย็บคัมจาก ตามหมายเลข
1. พร้า 2. ใบจาก 3. เชือกคุดลา 4. ไม้แกนหรือไม้คัม
5. คัมจากที่เย็บเรียบร้อยแล้ว

ภาพที่ 18 - 19 แสดงวิธีการเย็บค้ำจาก

วิธีซ้อนใบจากและการพับใบจากแนบกับไม้ตับ

เมื่อพับใบจากลงแนบกับไม้ตับแล้วก็ใช้มือรวบให้ใบจากประกบกัน หลังจากนั้นใช้เชือกค้ำเย็บผูกติดกัน โดยใบจากคู่แรกจะต้องเย็บผูกเป็นเงื่อนตาย เพราะถ้าผูกไม่แน่นจะทำให้หลุดออกทั้งหมด หลังจากนั้นก็นำใบจากคู่ใหม่มาซ้อน โดยจะต้องให้ใบจากคู่ใหม่ครอบคู่เดิมเข้าไปครึ่งหนึ่ง เมื่อเวลาผ่านไปจะทำให้หน้าฝนไม้รั่ว แล้วใช้เชือกค้ำเย็บผูกให้ติดกัน เวลาเย็บนั้นจะใช้ปลายเชือกค้ำ ซึ่งมีการแต่งให้มีปลายแหลมแทงลงบริเวณใกล้กับแกนกลางของใบทั้ง 2 ด้าน แทงลงครึ่งหนึ่งแล้วแทงขึ้นครึ่งหนึ่ง ทำอย่างนี้จนหมดความยาวของไม้ตับ แล้วจากนั้นก็เย็บสอดกลับมา 1 - 2 ครั้ง เพื่อป้องกันเชือกหลุด จาก 1 ตับ ใช้เวลาเย็บประมาณ 2 นาที การเย็บจากในช่วงระยะเวลา 1 ปี สามารถตัดใบจากมาเย็บได้ประมาณ 3 ครั้ง เพราะตัดรอเวลาให้ใบจากแก่จนได้ขนาดเสียก่อน

ภาพที่ 20 แสดงกับจากที่เก็บเสร็จแล้วและทำเป็นมัด ๆ เพื่อเตรียมจำหน่ายแก่ลูกค้า

3. การจัดการด้านการตลาด

3.1 การจัดการด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์น้ำตาล

ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาในการจัดการด้านการค้าขายของชาวบ้านยังมีน้อย ทำให้ราคาน้ำตาลขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลาง โดยมีพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่นเป็นผู้รับซื้อผลผลิตเพื่อส่งให้กับพ่อค้าในเมือง คือ ตลาดหัวอิฐ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งการซื้อขายจะเป็นลักษณะผูกขาด ชาวบ้านไม่มีอำนาจต่อรอง และบางครั้งจะมีพ่อค้าจากจังหวัดสงขลามาขอซื้อน้ำตาลสด เพื่อนำไปผสมกับน้ำตาลของต้นโตนด ในกรณีที่น้ำตาลของต้นโตนดไม่เพียงพอความต้องการของตลาด และนอกจากนั้นราคาน้ำตาลยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของระยะเวลา กล่าวคือ

3.1.1 ราคาน้ำตาลสูงสุดในรอบปี ได้แก่ ราคาน้ำตาลในเดือนมกราคม สิงหาคม และกันยายน ทั้งนี้เพราะว่าในเดือนมกราคมจะเป็นช่วงก่อนเทศกาลตรุษจีน ทำให้มีความต้องการน้ำตาลไปทำขนมแข่งเป็นจำนวนมาก ส่วนเดือนสิงหาคม และกันยายน จะมีการใช้น้ำตาลทำขนมเดือนสิบ จึงทำให้ราคาสูงขึ้น 2 ช่วงนี้ตกราคาปีละ 300 บาท

3.1.2 ราคาน้ำตาลต่ำสุดในรอบปี ได้แก่ ราคาน้ำตาลในเดือนมีนาคม เมษายน และพฤษภาคม ทั้งนี้เพราะในช่วงดังกล่าวเป็นช่วงที่โรงเรียนปิดระหว่างภาคเรียน ทำให้ปริมาณความต้องการน้ำตาลเพื่อทำขนมลดลง และสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ไร่จากที่หยุดทำน้ำตาลในระหว่างเดือนพฤศจิกายน - กุมภาพันธ์ ได้เริ่มทำน้ำตาลกันอีกครั้ง มีผลให้ปริมาณน้ำตาลในท้องตลาดเพิ่มขึ้น แต่ตลาดยังปรับตัวไม่ทำจึงทำให้ราคาต่ำลง ซึ่งในช่วงนี้จะตกประมาณ ปีละ 220 บาท

ส่วนราคาของน้ำตาลในเดือนกุมภาพันธ์ มิถุนายน กรกฎาคม ตุลาคม พฤศจิกายน และธันวาคม คือว่าเป็นช่วงราคาปกติ คือ ราคาตกปีละประมาณ 250 บาท

ตาราง 2 แสดงราคาน้ำตาลในรอบ 1 ปี

เดือน	มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.
ราคา:ปี	300	250	220	220	200	250	250	300	300	250	250	250

ตารางดังกล่าวเป็นที่ประมาณการรายได้เฉพาะผู้ที่สามารถทำน้ำตาลจากต้นจาก
ได้ตลอดปี คือมีเนื้อที่ไร่จากตั้งแต่ 10 ไร่ขึ้นไป ส่วนผู้ที่มีไร่จากน้อยกว่า 10 ไร่ จะหยุดทำ
น้ำตาลในเดือนพฤศจิกายน ธันวาคม มกราคม และกุมภาพันธ์ ทั้งนี้เพราะเหตุผลที่สำคัญคือ

1. ช่วงเวลาดังกล่าวฝนตกหนัก และน้ำท่วมทำให้ไร่จากที่อยู่ในที่ลุ่มมาก ๆ ไม่
สามารถทำน้ำตาลได้

2. ไร่จากที่มีพื้นที่น้อยกว่า 10 ไร่ ต้องหยุดพักพื้นที่ไร่จากระยะหนึ่ง ชาวบ้านจึง
ถือโอกาสในถ่างดังกล่าวเป็นช่วงพักพื้นที่ เพื่อให้ต้นจากได้เรียกความสมบูรณ์คืนมา

นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่า ชาวบ้านยังถูกเอาเปรียบในลักษณะที่คล้ายกับการ
"ตกเชียว" คือ จะรับเงินจากพ่อค้ามาก่อน แล้วจ่ายเป็นน้ำตาลที่หลัง ทำให้ถูกกดราคาราลง
อย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านที่ทำน้ำตาลในปริมาณมาก จะขายน้ำตาลเพียงบางส่วน
เมื่อเห็นว่าราคาราลง และส่วนที่เหลือจะกักตุนไว้ขายเมื่อราคาสูงขึ้น

3.2 การจัดการด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ต้นจาก

ผลการศึกษาพบว่าการจัดการด้านการตลาดเกี่ยวกับต้นจากของชาวบ้าน
พอมีทางเลือกหรืออำนาจในการต่อรองด้านราคาอยู่บ้าง กล่าวคือ ผลผลิตประเภทนี้มีน้อยกว่า
น้ำตาล แต่ความต้องการค่อนข้างมาก และการขายต้นจากไม่ได้เป็นระบบผูกขาดเหมือนกับ
น้ำตาล ทั้งนี้เพราะว่าผู้ซื้อส่วนใหญ่เป็นลูกค้าชาวกร เช่น เจ้าของนากุ้งในท้องถิ่นใกล้เคียง ซึ่ง
มีความต้องการต้นจากไปสร้างเป็นที่พักคนงาน ที่เก็บอาหารกุ้ง นอกจากนั้นได้แก่ ลูกค้าจาก

จังหวัดสงขลา และอำเภอใกล้เคียง เช่น หัวไทร เขียวใหญ่ ลักษณะเช่นนี้ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีโอกาสกำหนดราคาเองได้บ้าง ราคาจำหน่ายตามปกติตกราคาตันละ 1.30 บาท แต่ถ้าเป็นช่วงที่มีความต้องการใช้สูง ราคาจะขึ้นเป็นตันละ 1.40 - 1.50 บาท

สำหรับการขนส่งผู้ซื้อจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ขนส่งเองทั้งหมด ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายในการผลิตเพิ่มขึ้น

ในพื้นที่ไร่จาก 1 ไร่ จะสามารถตัดใบจากมาเย็บได้ครั้งละประมาณ 400 ตับ ถ้าราคาตันละ 1.30 บาท ชาวบ้านจะมีรายได้ประมาณ 820 บาท ในเวลา 1 ปี สามารถตัดใบจากมาเป็นได้ 3 ครั้ง จะมีรายได้เป็นเงินประมาณปีละ 1,560 บาทต่อไร่

4. การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ

ผลการศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลชนาบนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า เป็นไปในลักษณะที่ครอบครัวเป็นโรงเรียนการสอนวิชาชีพเบื้องต้น โดยที่ผู้เป็นลูกได้รับการฝึกฝนและถ่ายทอดความรู้ในการประกอบอาชีพจากพ่อแม่ ซึ่งนับเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือเป็นการศึกษาที่พ่อแม่ถ่ายทอดความรู้ให้โดยตรง หรือ เป็นเพราะลูกเกิดการเรียนรู้เองโดยธรรมชาติจากการได้ช่วยเหลือพ่อแม่ประกอบอาชีพไปเรื่อย ๆ อาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการเรียนรู้โดยการกระทำ (Learning by doing) ทั้งนี้เพราะว่า โดยปกติแล้วอาชีพของคนไทยประมาณร้อยละ 80 คือการเกษตรกรรม กรรมวิธีในการเพาะปลูกหรือการประกอบอาชีพส่วนใหญ่จะใช้แรงงานในครอบครัว โดยทุก ๆ คนมีส่วนร่วมช่วยกันทำกิน และใช้ร่วมกัน ดังนั้นลูกผู้ชายจึงมักจะต้องเป็นลูกมือของพ่อ ส่วนลูกผู้หญิงมักจะเป็นลูกมือของแม่ ในการทำงานบ้าน

การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากของชาวบ้านตำบลชนาบนาก เข้าข่ายในลักษณะดังกล่าว คือ ลูกจะเป็นลูกมือหรือผู้ช่วยบิดามารดาในการประกอบอาชีพ โดยปกติแล้วจะมีขั้นตอนการเรียนรู้อาชีพเป็นขั้นตอนต่อไปนี้

1. การช่วยตัดแต่งกิ่งจากเป็นการเริ่มต้นเรียนรู้ลักษณะของต้นจากที่จะให้น้ำหวาน

วิธีการปลูก ตกแต่ง บำรุงรักษา

2. การเป็นผู้ช่วย หรือเป็นลูกมือในการตั้งวงจาก ซึ่งปกติแล้วเวลาเข้าไปในป่า ชาวบ้านภาคใต้มักจะมีนิสัยอย่างหนึ่งคือ ต้องถือพร้าไปด้วย ดังนั้นบางครั้งจึงไม่สะดวกนั้นที่จะถือทั้งพรวน และไม่ตั้งวงจาก มักจะให้ลูกหลานเข้าไปเป็นผู้ช่วยถือพรวน หรือไม่ตั้งวงจาก ทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงวิธีการตั้งวงจาก และการเรียนการเลือกวงจากที่เหมาะสมสำหรับการทำน้ำหวาน แต่บางกรณีก็จะให้ลูกเข้าไปเรียนรู้โดยตรงก็มีเช่นกัน

3. การเป็นลูกมือในการหากระบอกรวางกระบอกรน้ำหวาน ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้การวางกระบอกร การปาดวงจาก

4. การเป็นลูกมือในการเคี้ยวน้ำตาล ขั้นตอนนี้จะเรียนรู้วิธีการกรองน้ำหวาน เคี้ยวน้ำตาล การใช้ฟัน การโขม การบรรจุน้ำตาลลงภาชนะ การทำความสะอาดภาชนะต่าง ๆ

5. ขั้นตอนลองทำเอง โดยจะลงมือทำเองทุกขั้นตอน หลังจากที่ได้เรียนรู้ โดยการเป็นผู้ช่วยเหลือลูกมือในช่วงระยะเวลาหนึ่ง การที่ลงมือทำน้ำตาลเองในครั้งแรก ๆ มักจะไม่ค่อยมีคุณภาพส่วนใหญ่จะกลายเป็นน้ำตาลเหลวไปหมด แต่หลังจากนั้นไม่นานก็จะสามารถทำได้ เหมือนกับคุณภาพน้ำตาลที่ พ่อแม่เคยทำไว้

สำหรับการถ่ายทอดการทำดับจากนั้นไม่มีขั้นตอนที่ซับซ้อนมากมาย เหมือนกับการทำน้ำตาล สอนกันเพียงครั้งสองครั้งก็สามารถทำได้

5. แนวทางพัฒนาอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน

อาชีพการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากนี้ ยังคงเป็นอาชีพที่ต้องรอการพัฒนาอย่างมาก ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพนี้มีปัญหา และอุปสรรคที่สำคัญ อาจสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาราคาของผลผลิตยังไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลาง
2. ปัญหาเชื้อเพลิงมีไม่พอเพียง
3. ปัญหาการขาดแคลนเกี๊ยตไม้เคี้ยว สำหรับไว้ใส่ป้องกันน้ำหวานเปรี้ยว
4. ปัญหาความยากลำบากในการทำน้ำตาลในช่วงฤดูฝน เพราะสภาพน้ำท่วมต้อง

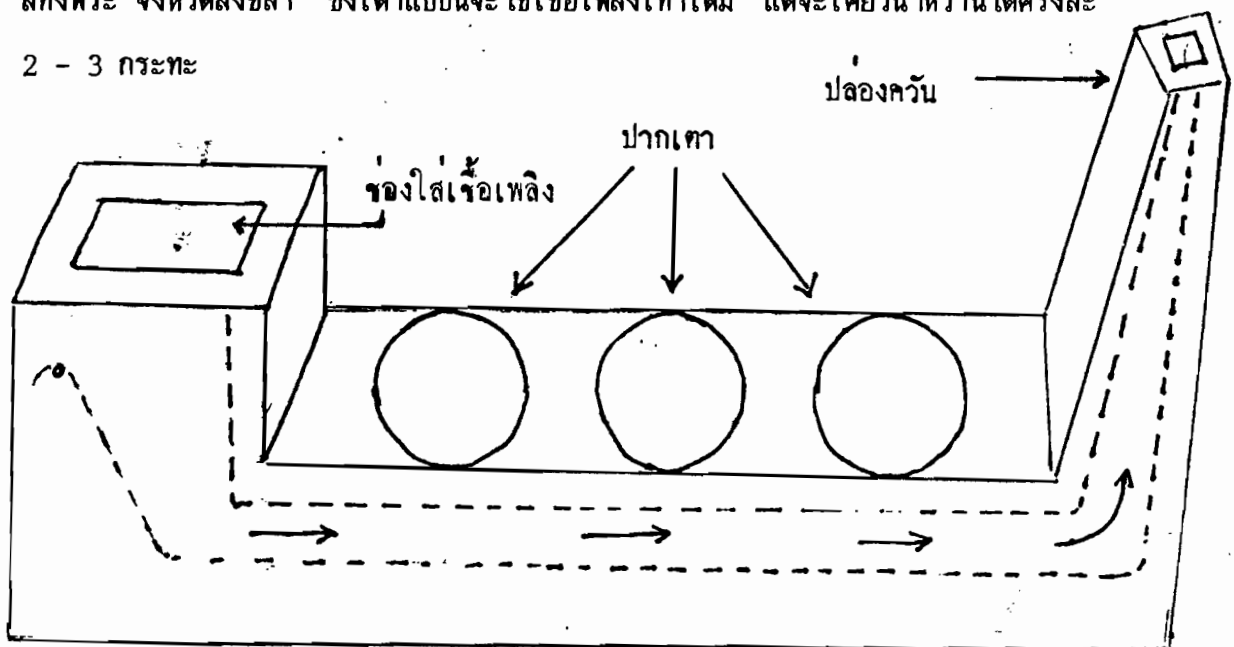
ลุยน้ำ ลุยโคลน ยุ่งซุ่ม

5. ปัญหาการขาดความสนใจจากทางราชการ

ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาอาชีพนี้จึงจำเป็นต้องเลือกวิธีการตามปัญหาที่เกิดขึ้น
ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาอาชีพที่กระทำผลิตภัณฑ์ที่จากต้นจากบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน จึง
อาจทำได้ดังต่อไปนี้

1. การตั้งกลุ่มสหกรณ์ผู้ผลิต เป็นวิธีการที่จะทำให้ชาวบ้านสร้างอำนาจต่อรอง
ด้านราคา ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาพ่อค้าคนกลาง จึงเป็นความจำเป็นที่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง
เช่น พัฒนาการ หรือเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ ควรจะเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือ
เพราะถ้าหากว่า ผลผลิตมีราคาดี ก็ส่งผลให้การขยายตัวของอาชีพนี้เพิ่มขึ้นเท่ากับเป็นการ
สร้างอาชีพ และสร้างเป็นสิ่งแวดล้อมไปในขณะเดียวกัน

2. ส่งเสริมให้ชาวบ้านเปลี่ยนรูปแบบการใช้เตาเคี้ยวน้ำตาลแบบใหม่ ซึ่งเรียกว่า
"เตาเศรษฐกิจ" เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนเชื้อเพลิงตามแบบของชาวบ้านตำบลสนามไชย อำเภอ
สทิงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งเตาแบบนี้จะใช้เชื้อเพลิงเท่าเดิม แต่จะเคี้ยวน้ำตาลได้ครั้งละ
2 - 3 กระทะ

ลักษณะและส่วนประกอบของเตาเคี้ยวน้ำตาลตามแบบของชาวบ้านตำบลสนามไชย อำเภอ
สทิงพระ จังหวัดสงขลา หรือเรียกว่า "เตาเศรษฐกิจ"

และนอกจากนั้นควรจะมีการส่งเสริมการปลูกไม้โตเร็วไว้เป็นเชื้อเพลิงในยามขาดแคลนด้วย

3. การพัฒนาระบบการปลูกแบบใหม่ คือโดยปกติแล้วชาวบ้านจะนิยมปลูกต้นจากในพื้นที่ลุ่ม เพราะทำให้ต้นจากเจริญเติบโตได้ดี แต่มีปัญหาอย่างมากในช่วงฤดูฝน เพราะทำให้น้ำท่วม ซึ่งยากต่อการเข้าไปปาดตาล หรือลำเลียงน้ำหวานออกมา ต้องลุยน้ำลุยโคลน และมียุ่งขุมในช่วงนี้ แต่การทดลองของนายผล ปานเกลี้ยง (ผล ปานเกลี้ยง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ศฤกษณ์ ไรจนธรรม เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านตาเส็ก หมู่ที่ 5 ตำบลชนากนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2537) พบว่าถ้ามีการขุดร่องได้สูงประมาณ 1 เมตร กว้างประมาณ 2.00 เมตร ส่วนลึกและกว้างของร่องมีขนาดเดียวกับคันร่อง ก็จะสามารถปลูกจากได้เจริญเติบโตได้ดีกว่าปกติ ทางใบจะอวบใหญ่มาก และอายุประมาณ 4 ปี ก็ออกงวงแล้ว ในลักษณะเช่นนี้จะทำให้ความสะดวกในการเดินไปปาดงวงจาก หรือลำเลียงกระบอกรับน้ำหวาน และให้ผลผลิตเร็วขึ้น แต่ต้องใช้ทุนในการขุดพอสมควร

นอกจากนี้ทางราชการควรจะทำให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างจริงจังโดยเฉพาะการส่งเสริมด้านการตลาด การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบของการผลิตโดยไม่ได้กระทบต่อพื้นฐานความเป็นอยู่เดิมของชาวบ้าน และปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ไม้เคี่ยม ซึ่งมีความจำเป็นในการทำน้ำตาลอย่างมาก เพราะเป็นพืชชนิดเดียวที่สามารถช่วยไม่ให้เกิดการบูดเปรี้ยวของน้ำหวานได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ไม้เคี่ยมเป็นไม้ประเภทหวงห้ามของทางราชการไม่สามารถที่จะนำออกมาจากป่าไม้ ถึงแม้จะเป็นราก หรือตอไม้ที่ตายแล้วก็ตาม ทำให้ชาวบ้านต้องลักลอบหรือหาวิธีการซื้อแบบผิดกฎหมาย ปัญหานี้ถือเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งที่ทางราชการควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือแก้ไขแนวทางทั้งหมดที่กล่าวมา ถ้าหากว่าทางราชการให้ความสนใจอย่างจริงจัง เชื่อแน่อนว่าจะเป็นการสร้างงานให้กับคนในลุ่มน้ำปากพนัง และพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้เป็นอย่างมาก เพราะเป็นอาชีพที่มีการลงทุนน้อย ไม่ต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูง แต่ก็มีปัญหาตั้งแต่เดิมที่ชาวบ้านอยู่แล้ว และที่สำคัญสามารถช่วยรักษาสภาพแวดล้อมของป่าชายเลนได้เป็นอย่างดี จึงนับว่าอาชีพนี้นอกจากช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นแล้ว ยังมีส่วนช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชาติได้อย่างดีอีกด้วย

บทที่ 5

บทย่อ สรุปผล อภิปรายและข้อเสนอแนะ

บทนี้เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับบทย่อ สรุปผล อภิปรายและข้อเสนอแนะ โดยผู้วิจัย ได้นำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้คือ

1. บทย่อ
 - 1.1 ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า
 - 1.2 วิธีดำเนินการวิจัย
2. สรุปผล
3. การวิเคราะห์และอภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

5.1 บทย่อ

5.1.1 ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

- 1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพการทอผลิตภัณฑ์จากต้นจากของชาวบ้านตำบลชนบท อำเภอปากแพ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 2) เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาอาชีพทอผลิตภัณฑ์จากต้นจาก โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน

5.1.2 วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษาได้แก่ ผู้ที่มีความชำนาญในการทอผลิตภัณฑ์จากต้นจากของแต่ละหมู่บ้านในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 7 หมู่บ้าน โดยพิจารณาคัดเลือกหมู่บ้านละ 1 คน

วิธีดำเนินการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ทั้งวิธีการสัมภาษณ์ สัมภาษณ์ และการเข้าไปอยู่ร่วมกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่เป้าหมายเพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงและ

มีความเที่ยงตรง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเก็บข้อมูลวิจัยที่เป็นเอกสารตำนานชุมชนปาฐะ แล้วนำเสนอรายงานการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Discriptive analysis)

5.2 สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการศึกษาค้นคว้ามีลำดับในการนำเสนอดังต่อไปนี้

5.2.1 ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพทางผลิตภัณฑ์จากต้นจาก

1) องค์ประกอบและวิธีการผลิตมีดังต่อไปนี้คือ เป็นลักษณะที่ชาวบ้านรู้จักตนเองทางเศรษฐกิจโดยอาศัยภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพที่สืบทอดกันมาและลักษณะของอาชีพจัดเป็นการเกษตรแบบยั่งยืนในลักษณะที่สอดคล้องกับพื้นที่และวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทำให้เกิดการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมไปพร้อมกับการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน

2) การจัดการด้านการตลาด มีดังต่อไปนี้คือ ชาวบ้านยังมีภูมิปัญญาในการจัดการด้านตลาดน้อย ราคาของผลผลิตขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลางและฤดูกาล

3) การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ มีดังต่อไปนี้คือเป็นการอาศัยความสัมพันธ์ของระบบครอบครัว เป็นสื่อในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ โดยลูกจะเป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากพ่อแม่ด้วยวิธีการช่วยเหลือครอบครัว ในการประกอบอาชีพ

5.2.2 แนวทางพัฒนาอาชีพทางผลิตภัณฑ์จากต้นจากบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน มีดังต่อไปนี้

- 1) การตั้งกลุ่มสหกรณ์ผู้ผลิต
- 2) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบเตาเคี้ยวน้ำตาล
- 3) การพัฒนาระบบการปลูกแบบใหม่

5.3 การวิเคราะห์และอภิปรายผล

การวิเคราะห์และอภิปรายผล จะนำเสนอผลอันสืบเนื่องมาจากผลการศึกษาค้นคว้า ซึ่งในภาพรวมของการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากของชาวบ้านตำบลขนานนาก อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า มีการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก 2 ประเภท คือ การทำน้ำตาล และการเย็บตับจากสำหรับมุงหลังคา ดังนั้นการวิเคราะห์และอภิปรายผลจึงนำเสนอโดยลำดับ ดังนี้ คือ องค์ประกอบในการผลิตและวิธีการผลิต การจัดการด้านการตลาด การถ่ายทอด ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ และแนวทางพัฒนาอาชีพบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน

5.3.1 องค์ประกอบและวิธีการผลิต

1) กระบวนการเตรียมการผลิต

1. การปลูกต้นจาก ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านตำบลขนานนาก ได้คิดค้นวิธีการปลูกเป็นแบบของตนเอง ทั้งนี้จะเป็นผลมาจากการสังเกต และการได้เรียนรู้ จากธรรมชาติ หลังจากนั้นก็ได้กลายเป็นภูมิปัญญาที่สร้างสมกันมาเรื่อย และได้มีการปรับปรุงให้ เข้ากับหลักวิชาการเกษตรแบบใหม่ในบางส่วน อาจพิจารณาได้จากตั้งแต่วิธีการคัดเลือกพันธุ์ โดยเฉพาะวิธีการของนายปรีชา พัฒนเชียร ที่ทำการคัดเลือกพันธุ์ด้วยการสังเกตจากลักษณะ ของผล ใบ ซึ่งไม่ได้มีในตำราใด ๆ แต่อย่างไรก็ตามผลการศึกษายังพบว่าได้มีการปรับปรุงให้ เข้าหลักการเกษตรสมัยใหม่อยู่ด้วย เช่น การเพาะเมล็ดในถุงพลาสติก ทั้งนี้เพื่อความสะดวก ในการดูแล และการนำไปปลูก ในการเพาะต้นอ่อนนี้ชาวบ้านยังได้พบด้วยตนเองว่า ถ้าต้นอ่อนมีความสูงมากกว่า 15 เซนติเมตร จะไม่สามารถนำไปปลูกได้ ต่างกับพืชอื่น ๆ ที่ต้น ยังเจริญเติบโตเท่าไร อัตราการรอดจะมีมากขึ้นเท่านั้น

ลักษณะวิธีการคัดเลือกพันธุ์จากของชาวบ้านตำบลขนานนาก ยังสอดคล้องกับแนว ความคิดของ ชนวน รัตนวราหะ (2537 : 190 - 191) ที่ได้อธิบายถึงหลักการคัดเลือก พืชพันธุ์ตามธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่นซึ่งภายหลังที่ได้มีการคัดเลือกแล้วก็จะเกิดความเหมาะสม ทนต่อสภาพแวดล้อม โรคและศัตรูพืช วิธีการคัดเลือกพันธุ์แบบนี้เกษตรกรไทยได้ทำกันมาตั้งแต่ สมัยโบราณ จนได้พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่มีคุณภาพและปริมาณที่ดีเฉพาะท้องถิ่นแต่ละแห่ง ฉะนั้น จึงเห็นสมควรที่จะแนะนำให้เกษตรกรได้รู้จักการคัดเลือกพันธุ์พืชและสัตว์สำหรับความเหมาะสม

ต่อสภาพในไร่เนาของตนเอง ซึ่งนอกจากประหยัดค่าใช้จ่ายไม่ต้องซื้อพันธุ์จากพ่อค้าแล้ว ยังจะได้พันธุ์ที่มีความเหมาะสมทั้งในด้านคุณภาพ ปริมาณ การทนทานต่อสภาพแวดล้อมและโรคศัตรูพืชอีกด้วย

2. การเตรียมหลุมและการปลูก ผลการศึกษาพบว่าเป็นการปรับปรุงให้เข้ากันระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับหลักวิชาการเกษตรแบบใหม่ ซึ่งการเตรียมหลุม และการปลูกนั้นเดิมที่จะไม่มีการทำเป็นระบบ การเตรียมหลุมและวางระยะปลูกได้เริ่มขึ้นจริงจังประมาณ 25 ปีที่ผ่านมา แต่การเตรียมหลุมและวางระยะปลูกของต้นจากนั้นแตกต่างกับพืชชนิดอื่นต่อมา เพราะการเตรียมหลุมของต้นจากจะทำแบบเลียนแบบธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยปุ๋ยหรือสารเคมี ส่วนการวางระยะปลูกเป็นผลมาจากการเรียนรู้ธรรมชาติของต้นจากที่มีการขยายรากเหง้ารอบทิศทาง ซึ่งถ้าวางระยะที่เหมาะสมการแย่งอาหารกันก็จะเกิดขึ้นน้อย ลักษณะดังกล่าวจึงถือเป็นการจัดระบบการเกษตรแบบของตนเองโดยอาศัยภูมิปัญญาของตนเอง

3. การดูแลรักษา ผลการศึกษาพบว่า การดูแลรักษาต้นจากตั้งแต่ปลูกจนถึงระยะให้ผลผลิต ไม่มีความจำเป็นในการให้ปุ๋ยและใช้สารเคมี เพียงแต่ทำลายวัชพืช ตกแต่งทางใบให้ดูเรียบร้อยและชุดดินบริเวณโคนกอที่ถูกดินสูงชันออกไป ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านได้ค้นพบว่า ถ้ามีบริเวณโคนกอมีดินสูงชันจะทำให้ได้ผลผลิตน้อยเพราะดินแน่นและอีกประการหนึ่งชาวบ้านได้เรียนรู้ว่า ต้นจากจะเจริญเติบโตได้ดีเฉพาะบริเวณที่มีน้ำขัง ซึ่งการดูแลรักษา ดังกล่าวไม่ได้เป็นการเพิ่มภาระด้านแรงงาน หรือต้นทุนในการผลิตแก่ชาวบ้าน นอกจากนั้นยังมีความปลอดภัยจากสารพิษ หรือยาฆ่าแมลง ซึ่งเป็นการแตกต่างกับการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ที่อยู่ ในระหว่างการดูแลรักษาจะต้องใช้ปุ๋ย ให้น้ำ และใช้สารเคมีอย่างมาก

ดังนั้นขั้นตอนในการเตรียมการผลิตของการทำงานที่ผลิตจากต้นจาก จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง และมีความสอดคล้องกับปัญหาของโลกในยุคปัจจุบันอย่างมากคือ ไม่มีการทำลายสิ่งแวดล้อมเหมือนกับการเกษตรแบบอื่น ๆ ที่มักจะต้องมีการเตรียมพื้นที่ผลิตโดยการทำลายสิ่งมีชีวิต และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ให้หมดเสียก่อน เช่น การทำนาทุ่งก็ต้องขุดบ่อทำลายป่าไม้ การปลูกยางพาราต้องตัดไม้อื่น ๆ ทั้งให้หมด แล้วนอกจากนั้นยังมีการใช้ปุ๋ย

วิทยาศาสตร์ สารเคมี ซึ่งผลที่ตามคือ การเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การใช้ปุ๋ยเคมีเป็นจำนวนมากทำให้ธาตุอาหารในดินถูกดึงมาใช้มากขึ้น แต่ขาดการบำรุงรักษา ซึ่งทำให้ดินเสื่อม ต่อมาสำหรับการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชนั้น ก่อให้เกิดปัญหาสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะว่า การใช้สารเคมีครั้งหนึ่ง ๆ เราจะได้ประโยชน์เพียง 25 % ที่เหลืออีก 75 % จะสะสมในสิ่งแวดล้อม ประการที่สำคัญการใช้สารเคมีมิได้ทำลายเฉพาะแมลง และพืชที่เป็นศัตรูพืชเหล่านั้น ยังทำลายแมลงที่เป็นประโยชน์ควบคู่ไปด้วย ผลที่ตามมาคือการเสียสมดุลของระบบนิเวศน์ (สมัยงาเกษตรกรรมทางเลือก, 2535 : 18 - 20)

2) วิธีการผลิตน้ำตาล

1. เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต ผลการศึกษาพบว่าเครื่องมือที่นำมาใช้ประกอบในการผลิตที่สำคัญอันได้แก่ เตาคีวน้ำตาล กระบอกล้ำตาล ไม้เค้ดมีด ไม้ตังวง จาก ไม้ทั้งกระบอกล้ำหวาน ไม้ไซม มอ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ทำขึ้นเองตามภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมา ยกเว้น กระทะ, มีด ซึ่งต้องซื้อมาจากท้องตลาด และอุปกรณ์ที่กล่าวมาข้างต้นก็ล้วนแต่ใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นแบบทั้งสิ้น และมีวิธีการสร้างที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ผลจากการใช้เครื่องมือดังกล่าว ก่อให้เกิดประโยชน์สืบเนื่องทั้งทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ เครื่องมือที่ใช้ในการผลิตส่วนใหญ่เรียกได้ว่าเป็นเทคโนโลยีแบบชาวบ้าน ซึ่งไม่ต้องอาศัยเงินทุนจำนวนมากไปซื้อหามา วิธีการใช้ก็ไม่ซับซ้อนซึ่งแตกต่างกับการผลิตในอาชีพเกษตรกรรมอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่น สภาพการทำงานในปัจจุบัน เกษตรกรหลายรายได้หันมาใช้เครื่องมือใหม่ ๆ ในการผลิต เช่น รถไถนา ปู๋ย ยาฆ่าแมลง เครื่องนวดข้าว ผลที่ตามมาคือผลผลิตที่ไม่คุ้มทุน และก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินในที่สุด ส่วนในด้านสิ่งแวดล้อม เครื่องมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านดังกล่าว ไม่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใดซึ่งแตกต่างกับการเกษตรหลายประเภท ซึ่งประเด็นนี้อาจเปรียบเทียบกับเกษตรแบบอื่นของตำบลใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการปลูกข้าวหรือปลูกผักที่ต้องใช้รถแทรกเตอร์ไถ หรือยกเครื่องปรับสภาพพื้นที่ใหม่ เท่ากับเป็นการเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมใหม่ก่อผลให้สัตว์หลายประเภทต้องตายไป และนอกจากนั้นปุ๋ย และยาฆ่าแมลงยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญทำให้สิ่งแวดล้อมเสียไป เหตุการณ์ที่เกิดบ่อยครั้งในเขตอำเภอปากพะนึ่งคือปลา เบื้อยหรือหลังจากที่มีการทำนาหรือปลูกผัก

ไม่นาน ปลายหลายชนิดจะมีลำตัวเน่าเปื่อย ซึ่งเป็นผลมาจากการใช้ปุ๋ยและสารเคมี และที่สำคัญในปัจจุบันการทานากุ้งเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งของอำเภอปากพนังในปัจจุบัน ซึ่งมีผลต่อการทำลายสิ่งแวดล้อมสูงมาก กรณีต่าง ๆ ดังกล่าวตรงกับแนวทางของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2536 : 35 - 36) ที่ได้กล่าวว่า เมื่อทุนและเทคโนโลยีจากต่างชาติเข้ามาแทนที่ภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งเป็นแบบแผนของการใช้ชีวิตและการผลิตอย่างยั่งยืนผลที่ตามมาคือความทุกข์ของคนในท้องถิ่น และความเสื่อมทรามของสิ่งแวดล้อม หรืออาจหมายความว่า การผลิตแบบใหม่โดยเฉพาะการนำเอาพืช และสัตว์แบบใหม่เข้ามาก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ เพราะระบบการตรวจสอบและควบคุมเพื่อสร้างความสมดุลภายในระบบนิเวศ ไม่อาจใช้ได้กับพืชหรือสัตว์ที่ถูกนำเข้ามาจากภายนอก ต้องอาศัยเทคโนโลยีจากภายนอกเข้ามาใช้ แต่ปัญหาคือระบบนิเวศถูกทำลาย สิ่งเหล่านี้แตกต่างกับการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากของชาวบ้าน ตำบลขนานนากโดยสิ้นเชิง

2. ขั้นตอนในการทำน้ำตาล ผลการศึกษาพบว่า ขั้นตอนในการทำน้ำตาลมีทั้งหมด 4 ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่

- 1) การเลือกวงจาก
- 2) การตีวงจาก หรือการตีตาล
- 3) การปาดวงจาก
- 4) การเคี้ยวน้ำตาล

ขั้นตอนดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลขนานนากอย่างแท้จริง ซึ่งอาจจะพิจารณาได้จากแต่ละขั้นตอนดังนี้

การเลือกวงจาก ผู้ที่สามารถเลือกวงจากได้ขนาดที่เหมาะสมสำหรับการปาดน้ำตาลนั้น จะต้องมีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับต้นจากมากพอสมควร ทั้งนี้เพราะว่า ลักษณะที่บ่งบอกว่า เป็นวงจากที่สามารถทำน้ำตาลได้นั้นมองดูยาก ต้องอาศัยภูมิปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ธรรมชาติของต้นจาก และภูมิปัญญาที่สร้างสมถ่ายทอดกันมา ขั้นตอนนี้ต้องใช้ความละเอียดอ่อนเพราะถ้าเลือกผิดขนาดก็ต้องเสียเวลา ไม่คุ้มทุนกับการผลิต การเลือกวงมาก่อนข้างแตกต่างกับการเลือกวงตาล ทั้งนี้เพราะว่า การปลุกตาลสามารถปลุกเป็นแถวเรียงรายได้นับจำนวนต้นได้สะดวก สามารถสังเกตการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา การเลือก

งวงตาลเช่นกัน อาจสังเกตได้หลังจากออกงวงได้ประมาณ 15 วัน ก็สามารถป็นขึ้นไป ไน้มวงเพื่อเตรียมบาดตาลต่อไปได้ (ประมาณ เทพสงเคราะห์, 2533 : 9) แต่ต้นจาก หลังจากที่มีอายุเลย 3 ปี ไปแล้ว ก็จะมีการแตกออกไปอย่างไม่มีระเบียบ ยากแก่การนับ และจดจำดังนั้นเมื่อต้นออกงวงก็ไม่อาจจะสำรวจได้อย่างละเอียด จึงต้องใช้ภูมิปัญญาที่เกิดจาก ประสบการณ์ และการเรียนรู้เป็นอย่างมาก

การตั้งวงจากหรือการตีตาล ผลการศึกษาพบว่า การตั้งวงจาก หรือ การตีตาลของชาวบ้านตำบลขนานมากมีความแตกต่างกับการทำน้ำตาลโตนดหรือน้ำตาลมะพร้าว ของท้องถิ่นอื่น โดยเฉพาะการทำน้ำตาลโตนดของอำเภอท่งพระ จังหวัดสงขลา (ประมาณ เทพสงเคราะห์, 2533) : 9) ซึ่งมีวิธีการป็นขึ้นไป ไน้มวงเบา ๆ แล้วหลังจากนั้นก็ใช้ไม้ คาบตาลหนึ่งวงตาลเป็นระยะตามสูตรที่กำหนด จนได้ที่หรือสามารถบาดตาลได้ เป็นขั้นตอนที่มีความยุ่งยากมากกว่าการทำตาลจากต้นจากซึ่งอาศัยการตั้งวงเป็นหลัก และนอกจากนั้นการตั้ง วงจากยังมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ หรือลักษณะพันธุ์ของต้นจาก จะเห็นได้ว่าใน พื้นที่เป้าหมายนี้มีสูตรการตั้งวงจากถึง 4 สูตร ทั้งนี้เพื่อที่จะหาวิธีการให้ได้น้ำหวานจาก ต้นจากให้มากที่สุดตามประสบการณ์ของแต่ละคนอย่างไรก็ตามวิธีการที่ตาลนี้ น่าจะเป็นผลมาจาก ตำนานในเรื่องของการทำน้ำตาลจากข้างต้นแล้ว หลังจากนั้นก็ได้มีการพัฒนาคิดค้นดัดแปลงสืบ ต่อ ๆ กันมา จนกลายเป็นรูปแบบในปัจจุบันที่ได้มีการทำไม้ตั้งวงจากแบบถาวร ซึ่งเป็นการ แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจในการประกอบอาชีพอย่างจริงจัง

การบาดงวงจาก ผลการศึกษาพบว่า การบาดงวงจากเพื่อเอาน้ำหวาน ชาวบ้านได้ทำกัน 2 เวลา คือ เวลาตอนบ่ายและตอนเช้าของวันใหม่ สาเหตุที่บาดใน 2 เวลาดังกล่าวเพราะน้ำหวานจะออกดีกว่าเวลาอื่น และอีกประการหนึ่งคือ อากาศร้อนจะทำให้ น้ำหวานบูดเปรี้ยวเร็ว ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึง ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพอีกด้านหนึ่งของชาวบ้านที่สามารถเรียนรู้ และเข้าใจธรรมชาติได้เป็นอย่างดี สามารถนำมาใช้ให้เกิด ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ และนอกจากนั้นการบาดงวงจากทั้ง 2 ครั้ง ในช่วงบ่าย และ ช่วงเช้าส่งผลให้การเก็บน้ำหวานเสร็จสิ้นประมาณ 11.00 น. ก็จะเป็นเวลาที่ประจวบเหมาะ ต่อการเคี้ยวน้ำหวานพอดี จึงกลายเป็นการวางแผนในการทำงานไปโดยอัตโนมัติ แตกต่างกับ การทำน้ำตาลโตนดที่มีการบาดงวงตาล 2 ครั้งเหมือนกัน คือ ขึ้นบาดตอนเย็น เก็บ

น้ำหวานตอนเช้า และปาดตอนเช้าขึ้นเก็บน้ำหวานตอนเย็น (ประมาธ เทพสงเคราะห์, 2533 : 9) ซึ่งลักษณะเช่นนี้ต้องใช้แรงงาน และเวลามากกว่า และนอกจากนั้นยังต้องเสี่ยงอีกด้วย เพราะต้องขึ้นไปทำในที่สูง ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบชั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นมาจะเห็นว่าการใช้เวลาแรงงาน และตามเสี่ยงในอาชีพการผลิตภัก์จากต้นจากจะมีน้อยกว่าการทำน้ำตาลโตนด

การเคี้ยวน้ำตาล ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านตำบลขนานนากยังคงรักษา รูปแบบภูมิปัญญาการเคี้ยวน้ำตาลแบบดั้งเดิมไว้เกือบทั้งหมด แต่ก็ได้มีการพัฒนารูปแบบการผลิตภัก์จากน้ำตาลเหลวเป็นน้ำตาลปึกเมื่อประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา ด้วยการแนะนำของพ่อค้า รับซื้อน้ำตาลจากต่างถิ่น แต่อย่างไรก็ตามเทคนิควิธีการทำชาวบ้านยังคงต้องค้นหาด้วยตนเอง เป็นเวลานานกว่าจะทำได้เหมือนในปัจจุบัน สำหรับรายละเอียดในการเคี้ยวน้ำตาล และเครื่องมือที่ใช้ยังคงสืบทอดแบบเดิมกันมาเรื่อย ๆ โดยเฉพาะเตาเคี้ยวน้ำตาลยังคงเป็นเตาเคี้ยวกระทะเดี่ยว ซึ่งแตกต่างกับการเคี้ยวน้ำตาลของชาวจังหวัดสงขลาและเพชรบุรี ซึ่งได้เห็นมาใช้เตาแบบใหม่ ซึ่งเรียกกันว่า "เตาเศรษฐกิจ" ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือมีช่องเชื้อเพลิงเพียงช่องเดียวแต่สามารถตั้งกระทะเคี้ยวน้ำตาลได้พร้อมกัน 2 - 3 กระทะ

แต่อย่างไรก็ตามผลจากการศึกษาได้พบข้อเปรียบเทียบบางประการระหว่าง การเคี้ยวน้ำตาลของชาวตำบลสนามชัย อําเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งได้ใช้เตาเคี้ยว น้ำตาลแบบใหม่ หรือเตาเศรษฐกิจ ผลการใช้ปรากฏว่าเตาแบบใหม่ให้ความร้อนมากกว่าเตาแบบเก่า ทำให้น้ำหวานเดือดเป็นฟองล้นกระทะ ต้องใช้ภาชนะไม้ไผ่สานครอบกระทะ แต่ชาวบ้านที่ยังใช้เตาแบบเดิมไม่ต้องใช้ไม้ไผ่สานครอบกระทะ เพราะใช้ไฟอ่อนทำให้การเคี้ยว น้ำตาลใช้เวลานาน (ประมาธ เทพสงเคราะห์, 2534 : 52) ลักษณะดังกล่าวแตกต่างกับการเคี้ยวน้ำตาลของชาวบ้านตำบลขนานนากที่มีการใช้ไม้ไผ่สานครอบ หรือที่เรียกว่า "มอ" มานานแล้ว เพราะการเคี้ยวน้ำตาลของชาวบ้านตำบลขนานนากใช้ไฟแรงตลอด แต่ก็ไม่ก่อให้เกิด ปัญหาเรื่องเชื้อเพลิงมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากสามารถใช้ส่วนต่าง ๆ ของต้นจากที่ตากแห้งแล้วมา ทำเป็นเชื้อเพลิงได้เกือบทั้งหมด ยกเว้นในช่วงฤดูฝนที่ต้องสั่งซื้อไม้ย่างพาราจากที่อื่นมาใช้บ้าง การเคี้ยวน้ำตาลของชาวบ้านตำบลขนานนากใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง เดิมนั้นทำเป็นน้ำตาลเหลว ซึ่งมีปัญหาเรื่องการเก็บรักษา การขนส่งและราคาถูก แต่เมื่อชาวบ้านได้รับการถ่ายทอด

วิธีทำน้ำตาล "ไซม" หรือน้ำตาลปึก ทำให้มีความสะดวกในการเก็บรักษา, ขนส่ง และราคาสูงขึ้น ส่วนนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงการรับเอาภูมิปัญญาจากภายนอกมาผสมกับภูมิปัญญาดั้งเดิมเพื่อความอยู่รอดในการประกอบอาชีพของตนเอง

3. การทำตับจากสำหรับมุงหลังคา ผลการศึกษาพบว่า การทำตับจากสำหรับมุงหลังคา ถือเป็นภูมิปัญญาที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี และในขณะเดียวกันคนก็จะช่วยรักษาพืชดังกล่าวให้คงอยู่ต่อไป ในเรื่องนี้เราอาจสังเกตได้จากหมู่บ้านในชนบทของภาคใต้เกือบทุกแห่ง โดยเฉพาะบริเวณที่อยู่ติดกับทะเล จะมีการนำตับจากมาทำเป็นหลังคาโรงเรียน หรือสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ที่เป็นแบบชั่วคราว หรือกิ่งถาวร ทั้งนี้เพราะว่าหาง่ายมีราคาถูก ถ้าดูแลให้ดีจะมีอายุการใช้งานถึง 5 ปี และยังเป็นฉนวนกันความร้อนทำให้อากาศในโรงเรียนที่มุงด้วยตับจากอากาศจะเย็นสบายไม่ร้อน

การทำตับจากของชาวบ้านตำบลขนานมาก ถือเป็นอาชีพเสริมของชาวบ้าน เพราะไม่สามารถทำได้ตลอดปี โดยพืชที่ไร่จาก 1 ไร่ จะสามารถตัดใบจากได้เพียง 2 - 3 ครั้ง และส่วนใหญ่จะทำกันในเวลาว่างหรือตามที่ถูกคำสั่งบางครั้งถ้ามีการสั่งที่เดียวมาก ๆ ชาวบ้านก็จะนำไปจากมาล้อมวงเย็บตับจากกันเป็นกลุ่ม ๆ ในขณะเดียวกันก็จะมีการพูดคุย เล่าเรื่องต่าง ๆ กันระหว่างที่ทำงานอยู่ หรือถ้าเป็นการล้อมวงเย็บจากกันในหมู่เครือญาติก็มีการสั่งสอนเรื่องราวต่าง ๆ ไปด้วย ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน และการถ่ายทอดวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ซึ่งเราจะไม่ค่อยได้เห็นกันมากนักโดยเฉพาะในสังคมเมือง

5.3.2 การจัดการด้านการตลาด

ผลการศึกษาพบ ภูมิปัญญาในการจัดการค้าการตลาดของชาวบ้านมีน้อย ราคาของผลิตภัณฑ์ทั้ง 2 อย่าง สรุปลงแล้วขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลาง และฤดูกาล ลักษณะดังกล่าวเหมือนกับเกษตรกรไทยโดยทั่ว ๆ ไปที่ไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตของตนได้ แต่อย่างไรก็ตามการประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากของตำบลขนานมากใช้ต้นทุนต่ำ จึงไม่ค่อยมีผลกระทบเรื่องรายได้มากนัก ไม่เหมือนกับอาชีพเกษตรกรรูปแบบอื่น ๆ ที่ถูกผลักดันให้เปลี่ยนจากผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขาย และยังคงถูกกระตุ้นให้เพิ่มผลผลิตด้านเทคนิคแบบใหม่ที่ต้อง

อาศัยปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช เครื่องจักร อันล้วนมีราคาสูงขึ้นทุกที แต่ปรากฏว่าราคาผลผลิตตกต่ำหาหลักประกันไม่ได้ฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในสภาพที่ไร้เสถียรภาพ (พระไพศาล วิสาโล, 2531 : 80)

ปัญหาด้านการจัดการด้านการตลาดของชาวบ้านตำบลชนบท น่าจะคลี่คลายได้ด้วยการรู้จักรวมกลุ่มในตนเองเดียวกับ กลุ่มเกษตรกรทำสวน ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งสมาชิกของกลุ่มมีความเห็นร่วมกันว่า การที่จะรอดพ้นจากการถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางได้นั้น ชาวสวนจะต้องเป็นผู้กำหนดคุณภาพ น้ำหนัก และราคาขายให้ได้ ถ้าทำไม่ได้ทั้ง 3 อย่างนี้ ชาวบ้านก็จะอยู่ไม่ได้ (จานงค์ แรกพินิจ, 2534 : 207) ในตนเองเดียวกันถ้าชาวบ้านตำบลชนบทต้องการที่จะลดการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางก็น่าจะใช้วิธีดังกล่าวได้คือ การรวมกลุ่มกันเพื่อกำหนดราคา และคุณภาพของน้ำตาลให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน

5.3.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ

ผลการศึกษาพบว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลชนบท อาศัยความสัมพันธ์ของระบบครอบครัวเป็นสื่อในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ ผู้เป็นลูกจะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากพ่อแม่ ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงหน้าที่อย่างหนึ่งของสถาบันครอบครัวในสังคมชนบทไทยที่อาศัยความผูกพัน ความรัก ความอบอุ่น เป็นสื่อในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ ซึ่งสนับสนุนแนวความคิดของประเวศ วะสี (2534 : 81) ที่ได้กล่าวว่า โบราณนั้นเด็กศึกษาจากพ่อแม่ว่าจะทำการผลิตอย่างไร อยู่กินอย่างไร เขาได้ศึกษาวัฒนธรรมที่มีอยู่และถ่ายทอดกันมานาน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ถือว่าการศึกษาที่สำคัญที่สุด

กลวิธีในการถ่ายทอดจะอยู่ในลักษณะการลองทำ หรือทำตามตัวอย่าง คือ เริ่มจากการช่วยเหลือในการตัดแต่งกอจาก การเป็นลูกมือตามขั้นตอนต่าง ๆ และขั้นสุดท้ายคือ การทดลองทำเอง ทำให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพโดยไม่รู้ตัว และยังมีผลอย่างอื่นตามมาคือคนรุ่นลูกจะไม่ทิ้งถิ่นเพราะมีงานทำ และที่สำคัญยังเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมทางอาชีพในหมู่บ้านให้คงอยู่ต่อไป

ในเรื่องเดียวกันนี้ ประเวศ วะสี (2537 : 27 - 29) ยังได้อธิบายต่อไปอีกว่า การศึกษาโดยสัมผัสธรรมชาติที่แท้จริง สามารถทำได้ตามวัย และวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยให้มีความสุขและความสุขในกระบวนการเรียนไปในตัว การไปสัมผัสแะไปมีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับของจริงมาเช่นนั้น จะทำให้เกิดการรับรู้ความจริง เกิดความเข้าใจในปัญหา ระดับหนึ่ง จากการสัมผัสความจริง เกิดจิตสำนึกขึ้นมาระดับหนึ่ง เช่น รักธรรมชาติ เพื่อนมนุษย์ ซึ่งยากมากหรือไม่เกิดเลยจากการท่องจำวิชา และการสอนแบบท่องจำวิชา

5.3.4 แนวทางพัฒนาอาชีพที่ผลิตภัณฑ์จากต้นจากบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ผลการศึกษาปรากฏว่า ความต้องการในการพัฒนาอาชีพที่ผลิตภัณฑ์จากต้นจากบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านมี 3 แนวทางคือ

- 1) การตั้งกลุ่มสหกรณ์ผู้ผลิต
- 2) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบเตาเคี้ยวน้ำตาล
- 3) การพัฒนาระบบการปลูกแบบใหม่

1. การตั้งกลุ่มสหกรณ์ผู้ผลิต การตั้งกลุ่มสหกรณ์ผู้ผลิตถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านการจัดการ สวัสดิการ และธุรกิจชุมชน ดังเช่นกรณีตัวอย่างของ อุตสาหกรรมชนบทของชาวบ้าน : กรณียางแผ่นอบแห้งไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช น่าจะเป็นแบบอย่างที่ดีที่สุด สำหรับชาวบ้านผู้ประกอบการอาชีพที่ผลิตภัณฑ์จากต้นจากของตำบลขนานนาก ทั้งนี้เพราะว่าชาวบ้านผู้ประกอบการอาชีพนี้มีความต้องการที่จะรวมกลุ่มกันอยู่แล้ว แต่ปัญหาที่สำคัญคือยังไม่สามารถที่จะทำผู้นำในการรวมกลุ่มได้ ลักษณะเช่นนี้หน่วยงานของทางราชการหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทน่าจะเข้าไปศึกษาปัญหา และความต้องการ เพื่อที่จะได้เข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านได้ตรงกับปัญหาและความต้องการ เช่น การให้แนวความคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม หรือการพาไปดูงานของชาวสวนยางที่ไม้เรียง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ไม่ใช่เข้าไปครอบงำความคิดของชาวบ้าน หรือเข้าไปจัดการให้ทั้งหมด ควรปล่อยให้ชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจและเริ่มต้นทำเองโดยทางราชการเป็นผู้ดูแลช่วยเหลือในบางเรื่องเท่านั้น

2. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบเตาเคี้ยวน้ำตาล รูปแบบของเตาเคี้ยวของน้ำตาลของชาวบ้านตำบลขนานนาก เป็นแบบเตาเคี้ยวกระทะเคี้ยว เพราะฉะนั้นเกษตรกรที่

มีพื้นที่ปลูกจากมาก ๆ ก็ต้องสร้างเตา 2 หรือ 3 เตา สำหรับเคี้ยวน้ำตาล ทำให้ต้องใช้เชื้อเพลิงมากขึ้นตามลำดับ สำหรับเตาเศรษฐกิจนั้นเป็นเตาที่สามารถเคี้ยวน้ำตาลได้ครั้งละ 2 - 3 กระทะ โดยใช้เชื้อเพลิงเท่ากับ 1 กระทะ เป็นแบบที่ชาวจังหวัดเพชรบุรี หรือชาวตำบลสนามชัย อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา ใช้กันในปัจจุบัน สิ่งที่ยังเป็นของใหม่สำหรับชาวบ้านตำบลขนานนาก เพราะผลการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้ประกอบอาชีพนี้หลายคน ทำให้ทราบว่า ชาวบ้านเพียงแต่ได้ยื่นเพื่อนฝูงให้ฟังยังไม่เคยเห็น แต่มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบเตาของตน เพราะเชื่อว่า ประหยัดเชื้อเพลิง และเวลา มีความทนทานเพราะทำด้วยอิฐและปูน ในเรื่องนี้ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่นน่าจะศึกษาหาข้อมูล หรือนำชาวบ้านไปศึกษา เพื่อที่จะได้กลับมาพัฒนาอาชีพในหมู่บ้านของตนต่อไป

ในเรื่องนี้ สุจารี จันทรสุข (2531 : 18) ได้อธิบายสรุปว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น สามารถเอาเยี่ยงกันได้ แต่เอาอย่างกันไม่ได้ต้องนำมาปรับปรุง และพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพสังคมของท้องถิ่น แต่ละหมู่บ้านที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ภูมิปัญญาชาวบ้านจะลุ่มลึกในความรู้ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นกับตัวเอง ดังนั้นในกรณีนี้ก็เช่นกัน ชาวบ้านตำบลขนานนาก ก็จะไม่สามารถเอาแบบอย่างชาวบ้านตำบลสนามชัยได้ทั้งหมด เพราะมีข้อแตกต่างกันหลายประการ แต่ประเด็นสำคัญคือจะพัฒนารูปแบบเตาเคี้ยวน้ำตาลที่ได้ไปเห็นมาอย่างไร จึงจะเข้ากับลักษณะของชาวบ้านตำบลขนานนากได้อย่างเหมาะสม

3. การพัฒนาระบบการปลูกแบบใหม่ วิธีการนี้เป็นแนวความคิดของนายผล บานเกลี้ยง ซึ่งเป็นผู้อาวุโสของตำบล และประกอบอาชีพนี้มาหลายปี โดยพบว่า ในที่ลุ่มต้นจากจะเติบโตได้ดีกว่าที่ดอน แต่การเข้าไปเก็บเกี่ยวผลผลิตจะมีความลำบาก เพราะที่ลุ่มน้ำขังมีโคลนเลนดินลำบาก แต่ถ้าหากว่ามีการยกย่องให้สูงประมาณ 1 เมตร กว้างประมาณ 2 เมตร ก็จะได้ท้องร่องขนาดเดียวกัน หลังจากนั้นในช่วงหน้าแล้งก็ปลูกจากลงในท้องร่อง ส่วนบนคันร่องก็จะปลูกพืชอื่น เช่น มะพร้าว หรือ ไม้ประเภทโตเร็วเพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงในยามขาดแคลน หรือพืชอื่นตามความต้องการของชาวบ้าน แต่ปัญหาที่สำคัญในเรื่องนี้คือต้องใช้เวลาและต้องลงทุนในการยกร่อง แต่อย่างไรก็ตามคงจะไม่เป็นปัญหาที่สำคัญมากนักสำหรับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพ เพราะบางรายจะมีรายได้จากการประกอบอาชีพถึงเดือน 20,000 บาทก็มี และผู้ให้ข้อมูลในเรื่องนี้มีความเชื่อว่า ถ้าใครเริ่มต้นทำสักคนหนึ่ง คนอื่น ๆ ก็

เลียนแบบแน่นอน เพราะนอกจากจะมีความสะดวกในการเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว สามารถปลูกพืชอื่นได้ด้วย โดยเฉพาะไม้ที่เป็นเชื้อเพลิง ซึ่งแนวทางนี้เชื่อว่าจะสามารถแก้ปัญหาให้กับชาวบ้านหลายประการทีเดียว

ดังนั้นแนวทางการพัฒนาในประเด็นที่ 3 น่าจะเป็นแนวทางที่ทำได้ง่ายที่สุด ก่อนที่จะมาเป็นการรวมกลุ่มสหกรณ์ผู้ผลิต และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเตาเคี้ยวน้ำตาล เพราะทั้ง 2 ประเด็นหลังยังคงที่จะต้องใช้เวลาเพื่อให้ชาวบ้านมีความคิดไปในทางเดียวกัน ซึ่งเราจะเข้าไปรบกวนไม่ได้ การรวมกลุ่มที่ถูกต้องและเหนียวแน่นต้องมาจากความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเท่านั้น และเชื่อว่าถ้าชาวบ้านสามารถรวมกลุ่มกันได้แนวความคิด หรือภูมิปัญญาต่าง ๆ จะเกิดตามมา ซึ่งจะทราบเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองของชาวบ้านต่อไป

นอกจากนั้นแล้ว ทางราชการก็น่าจะมีบทบาทในการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์จากต้นจาก ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันมีหลายพื้นที่ที่ทำลายป่าจากเพื่อทำนา กุ้ง และมีผู้ทำนากุ้งหลายรายต้องขาดทุน และกลายเป็นผู้ทำลายสิ่งแวดล้อมโดยไม่รู้ตัว การศึกษาและวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์จากต้นจาก โดยเฉพาะน้ำหวานของต้นจากที่สามารถนำมาทำเป็นเครื่องดื่มได้ โดยผู้วิจัยได้พบว่า ชาวบ้านนิยมดื่มน้ำหวานจากต้นจากกันมานานแล้ว โดยอาจแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. น้ำตาลเมา ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านไม่ค่อยนิยมดื่มนัก เพราะผิดกฎหมาย และเป็นอันตรายต่อสุขภาพ
2. น้ำหวานสด โดยปกติจะนำมาดื่มให้เดือดประมาณ 20 นาที แล้วบรรจุขวดแช่ตู้เย็นเอาไว้ดื่ม ในลักษณะเช่นนี้น่าจะมีการศึกษาวิจัยเพื่อที่จะได้ทำเป็นน้ำหวานบรรจุขวดที่ผ่านการพาสเจอร์ไรส์เช่นเดียวกับน้ำหวานของตาลโตนดบรรจุขวด หรือน้ำหวานมะพร้าวบรรจุขวด เพราะในปัจจุบันน้ำหวานสดของพืชทั้ง 2 ประเภท กำลังได้มีการพัฒนาเป็นแบบอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยการมีโรงงานผลิตเป็นน้ำหวานบรรจุกระป๋อง บรรจุขวด เพื่อจำหน่ายในประเทศและต่างประเทศ ถ้าหากมีการสนใจเรื่องนี้อย่างจริงจังแล้ว เชื่อว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของท้องถิ่นอย่างยิ่ง ประเทศไทยเราเคยมีบทเรียนในเรื่องของการละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่นจนทำให้เราต้องสูญเสียทรัพยากรสินทางปัญญา ไปอย่างน่าเสียดาย นั่นคือกรณีบริษัทผลิตยาของต่างประเทศได้ลงทุนศึกษาดาราแพทย์พื้นบ้านของไทยเรา ในที่สุดพบว่าต้น

ภาพที่ 21 แสดงให้เห็นถึงการทำลายป่าจากเพื่อทำนาถุ้ง ซึ่งผู้ที่ประกอบการทำนาถุ้งเอง ก็ยังไม่แน่ใจในผลตอบแทนที่ได้รับ แต่ที่แน่นอนคือเมื่อมีการทำนาถุ้งป่าไม้อธรรมชาติ จะถูกทำลาย

เปล้าน้อยเป็นตัวหนึ่งที่ใช้รักษาโรคเกี่ยวกับท้อง จึงได้นำต้นเปล้าน้อยไปสกัดทางเคมี และตรวจสอบสรรพคุณทางเภสัชวิทยา ก็ได้สารชนิดหนึ่งออกมาที่มีสรรพคุณในการรักษาแผลในกระเพาะอาหาร บริษัทดังกล่าวจึงทำการจดลิขสิทธิ์วิธีการจากัดสารดังกล่าวไว้และได้ดำเนินการผลิตยารักษาโรคแผลในกระเพาะอาหารออกมาจำหน่าย ซึ่งจะสามารถทำอะไรได้อย่างมหาศาล โอกาสของคนไทยจะได้ประโยชน์จากยาที่สกัดจากภูมิปัญญาดั้งเดิม และพืชดั้งเดิมในท้องถิ่นของเราก็มีน้อยลงไปโดยปริยายเข้าทวนองที่คนโบราณกล่าวไว้ว่า "ใกล้เกลือกินด่าง" (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2537 : 118 - 119)

นอกจากนี้แล้วในกรณีของการใช้ประโยชน์จากต้นจาก ยังมีส่วนช่วยในการรักษาระบบนิเวศของป่าชายเลนไว้อีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังมีผู้คนจำนวนมากยังมีวิถีชีวิตแบบตักตวงซูตริ๊ดจากธรรมชาติเกินความจำเป็น ทำให้เกิดการสูญเสียสภาพของระบบนิเวศ อย่างเช่น การทำลายป่าชายเลนเพื่อทำนาเกลือ ผลที่เกิดขึ้นตามมาอย่างชัดเจน ได้แก่ น้ำเสีย ป่าไม้ถูกทำลาย อากาศเปลี่ยนแปลง ส่งผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อผู้ที่ประกอบอาชีพด้านการประมง และการทำนา เพราะฉะนั้นถ้าเรายังคิดเอาแต่ได้อย่างเดียวอย่างไม่มีขอบเขตแล้ว เชื่อแน่อนอนว่า ความสูญเสียทั้งระบบนิเวศของป่าชายเลน วัฒนธรรมท้องถิ่น ก็จะต้องสูญหายแน่นอน

5.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรจะมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบของผลผลิตจากต้นจาก โดยเฉพาะน้ำตาล เพื่อที่จะหาแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น
2. ควรจะมีการวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการพัฒนาท้องถิ่นที่กำลังจะเกิดขึ้นต่อความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านนี้ โดยเฉพาะผู้ประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก
3. ควรจะมีการศึกษาปัญหาและความต้องการในการประกอบอาชีพของประชาชนในท้องถิ่นอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับตำบลขนานนาก เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นเหล่านั้นต่อไป

บรรณานุกรม

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. ความหมายและขอบข่ายงานวัฒนธรรม.

กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

_____ . สู่ความเข้าใจวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2532.

คณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. การ

เก็บข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการวิจัย. นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้
วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2533.

จางงัด แรกพินิจ. "เกษตรธาตุสี่บนพื้นฐานภูมิปัญญาไทย : กรณีปะหรน หมัดหลี่" ใน
การสัมมนาทางวิชาการ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานวัฒนธรรมและการ
พัฒนาชนบท. หน้า 72 - 76. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ, 2534

_____ . "อุตสาหกรรมชนบทของชาวบ้าน : กรณีโรงงานผลิตยางแผ่นอบแห้ง
ไม้เรียง" ใน การสัมมนาทางวิชาการ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงาน
วัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. หน้า 207 - 210. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. "วัฒนธรรมกับความหลากหลายทางชีวภาพ" ใน ความหลากหลาย
ทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน. บรรณาธิการโดย วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์.
หน้า 75 - 166. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2537.

- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. "วิธีการเก็บข้อมูลเพื่อเข้าใจสภาวะการเปลี่ยนแปลงชุมชน" ใน คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา บรรณาธิการโดย อุทัย ดุลยเกษม. หน้า 109 - 142. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536.
- ชนะ บียะกานนท์ และวิจิต นันทสุวรรณ. "เห็ดกินเห็ดอยู่อย่างพ่อจารย์ทองคำ นันทะ : การเกษตรบนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชน" ใน การสัมมนาทางวิชาการ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. หน้า 117 - 123. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537.
- ชนวน รัตนวราหะ. "นิเวศธรรมชาติกับเกษตรกรรม : ความหลากหลายทางชีวภาพและความสมดุล" ใน ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน. บรรณาธิการ โดย วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์. หน้า 167 - 201. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2537.
- ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, สถาบัน. ความหลากหลายทางชีวภาพ : มิติทางสังคมและนิเวศ. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536.
- ไชยา เฟื่องอ่อน "เกษตรกรรมทางเลือก : ทางรอดของเกษตรกรจริงหรือ ?" สังคมพัฒนา. 20 (2) : 54 - 60 ; 2535.
- ทักษิณคดีศึกษา, สถาบัน. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2527 เล่ม 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529.
- เทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระ. ธรรมเพื่อชีวิตและการพัฒนาวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรู๊ป, 2532.

บรรณาธิการบ้านและสวน, กอง. สารานุกรมไม้ประดับในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2524.

ประมาณ เทพสงเคราะห์. รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบเตาเศรษฐกิจที่เหมาะสมต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อมของตาลโตนด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.

สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2534.

_____ . รายงานการวิจัย เรื่องการศึกษาการยอมรับการใช้เตาเศรษฐกิจในการผลิตน้ำตาลโตนดของเกษตรกรตำบลสนามชัย อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.

สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2534.

_____ . เอกสารการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการวิจัยเชิงภูมิศาสตร์ในท้องถิ่น. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2533.

ประเวศ วะสี. "การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น" ใน การสัมมนาทางวิชาการ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. หน้า 82-86.

กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

_____ . "การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา" ใน การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน. หน้า 78 - 87. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

_____ . "สรุปการสัมมนาภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท" ใน การสัมมนาทางวิชาการ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. หน้า 72 - 76. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

ปากพื้ง, อาเภอ. เอกสารประกอบการบรรยายสรุปอำเภอปากพื้ง. นครศรีธรรมราช : สำนักงานอำเภอปากพื้ง, 2534.

ผาสุก มุทเมธา. คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2537.

พิทยา สายหู. "การพัฒนาวัฒนธรรมบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพชุมชน" ใน การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน. หน้า 109 - 118. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

พีระศิษฐ์ สมแก้ว. "โลกที่หมุนไป. ภูมิปัญญาพื้นบ้าน...รากแก้วของความเจริญ" ไทยรัฐ. 26 มีนาคม 2537. หน้า 12.

ไพโรจน์ ภูมิประดิษฐ์ และกุลชีพ วรพงศ์. "วนเกษตร : ประสบการณ์และความคิดของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม" ใน การสัมมนาทางวิชาการ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. หน้า 106 - 116. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

ไพศาล วิสาโล, พระ. "พุทธเกษตรกรรมกับการพัฒนาหมู่บ้าน" ใน ทิศทางหมู่บ้านไทย. บรรณาธิการ โดย เสรี พงศ์พิศ. หน้า 79 - 93. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2531.

วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ศูนย์. การอบรมเชิงปฏิบัติการ การวิจัยวัฒนธรรม. นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2536.

วิจิต นันทสุวรรณ. "ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานพัฒนา" สังคมพัฒนา. 13 (8) : 7-8 ; 2528.

วิมล คำศรี. คติชนวิทยาศึกษา. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2534.

สมศักดิ์ สุขวงศ์. "การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้" ใน ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน, หน้า 51-73. บรรณาธิการ โดย วิวัฒน์ คติธรรมนิศย์. หน้า 51 - 73. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2537.

สมัชชาเกษตรทางเลือก. เกษตรกรรมทางเลือก : หนทางรอดของเกษตรกรรมไทย. กรุงเทพฯ : เครือข่ายการเกษตร, 2535.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. "ภูมิปัญญาไทย" พัฒนาชุมชน. 31 (5) : 74-88 พฤษภาคม 2535.

สามารถ จันทร์สุรย์. "ภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไร" ใน การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน. หน้า 88 - 93. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

เสรี พงศ์พิศ. "การพัฒนาหมู่บ้าน กรณีศึกษา : พ่อใหญ่ผาย สร้อยสร้อยกลาง กับความหวังใหม่ของบ้านสระคูน" ใน การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน. หน้า 131 - 137. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

_____ . คืนสู่รากเหง้า : ทางเลือกและทัศนวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ, 2529.

- เสรี พงศ์พิศ. "วัฒนธรรมกับการพัฒนาชนบท" ใน การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน. หน้า 69 - 75. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.
- สุจารี จันทรสุข. "การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น" การศึกษาแห่งชาติ. 22 (6) : 10 - 21 สิงหาคม - กันยายน 2531.
- สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. "ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท" ใน การสัมมนาทางวิชาการภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. หน้า 88 - 101. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.
- อนันต์ ลิขิตประเสริฐ. "เกษตรกรรมชาติ : กรณีรายได้เมือง ภาษี" ใน การสัมมนาทางวิชาการภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. หน้า 114 - 116. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. เพื่อความเข้าใจวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.
-

ภาคผนวก

ลักษณะทั่วไปของตำบลขนานนาก

1. สภาพภูมิศาสตร์

1.1 ที่ตั้งและขนาด

ตำบลขนานนาก เป็นตำบลหนึ่งใน 18 ตำบลของอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 27 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 24.51 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 15,318.75 ไร่

มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้คือ:-

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลท่าหยง อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอไทย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลปากแพรก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล น้ำทะเลเคยท่วมถึงมาก่อนมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 2 - 6 เมตร พื้นที่ลาดเทจากทางตะวันตก ไปทางตะวันออก จนจดอำเภอไทย มีแหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำปากพนัง ไหลผ่านทางตอนใต้ของตำบล และคลองธรรมชาติ ได้แก่ คลองบางทรง ไหลผ่านตอนกลางของตำบลสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ในการทำนา และมีการเพาะเลี้ยงชายฝั่งบ้างเล็กน้อย

1.3 สมรรถนะดิน

ลักษณะดินของตำบลขนานนาก เป็นดินตะกอนจากน้ำทะเล เกิดจากการทับถมของตะกอนจากน้ำทะเล พื้นที่เป็นที่ราบ ซึ่งน้ำทะเลเคยท่วมถึงมาก่อน เนื้อดินละเอียดมากการระบายน้ำเร็ว ความอุดมสมบูรณ์สูงถึงปานกลาง พื้นที่ที่มีความเหมาะสมมากสำหรับทำนา

1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

ในปัจจุบันตำบลชนานากยังไม่มีการค้าทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ และเป็นประโยชน์ต่อการอุตสาหกรรมแต่อย่างใด

2. การปกครอง

ตำบลชนานาก แบ่งการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน

ตารางที่ 2.1

แสดงรายชื่อหมู่บ้านของตำบลชนานาก พ.ศ. 2534

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน
1	บ้านชนานาก
2	บ้านป่าขลุ่
3	บ้านบางวุ่น
4	บ้านท่านา
5	บ้านปากช่อง/ตาเสก
6	บ้านบางอุดม
7	บ้านสระศรีเมือง
8	บ้านบางตะลุมพอ
9	บ้านบ่อคตตี
10	บ้านหน้าโกฏี

ที่มา : ข้อมูลจากพัฒนาการประจำตำบล ชนานาก

3. ประชากร

3.1 ประชากรปัจจุบัน

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2537 พบว่า ตำบลชนานนาก มีประชากรรวมทั้งสิ้น 4,167 คน หรือประมาณร้อยละ 4.44 ของประชากรอำเภอปากพนัง (ประชากรอำเภอปากพนัง มีจำนวน 93,812 คน) จำนวนครอบครัวทั้งตำบลมี 820 ครอบครัว ขนาดสมาชิกในครอบครัว โดยเฉลี่ยครอบครัวหนึ่งมีประมาณ 5 คน

3.1.1 ประชากรรายหมู่บ้าน

รายละเอียดประชากรจำแนกเป็นรายหมู่บ้าน แสดงในตารางที่ 3.2 ตารางที่ 3.2 แสดงจำนวนประชากร, จำนวนครอบครัวและจำนวนบ้าน จำแนกรายหมู่บ้าน ของตำบลชนานนาก เดือนมิถุนายน 2537

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร	จำนวนครอบครัว
1	บ้านชนานนาก	216	53
2	บ้านป่าขลุ่	313	49
3	บ้านบางวุ่น	319	55
4	บ้านท่านา	397	76
5	บ้านปากช่อง/ตาเสก	286	48
6	บ้านบางอุดม	401	79
7	บ้านสระศรีเมือง	802	141
8	บ้านบางตะลุมพอ	423	115
9	บ้านบ่อคตที่	358	70
10	บ้านหน้าโคก	652	134
	รวมทั้งตำบล	4,167	820

3.1.2 การตั้งถิ่นฐาน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากรตำบลชนานากเป็นลักษณะกระจุกตัวเป็นกลุ่มชุมชน ได้แก่ บริเวณวัดชนานาก ในหมู่ที่ 1 บริเวณวัดบางอุดม ในหมู่ที่ 6 บริเวณโรงเรียนบ้านบางตะลุมพอง ในหมู่ที่ 8 และเป็นลักษณะกระจายไปตามแนวสายวิมถน ซึ่งเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน และตามแนวคลอง

นอกจากนี้ ยังมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายตัวตามที่เกษตรกรกรรมของตนเองด้วย ซึ่งมีอยู่ทั่ว ๆ ไป แต่เป็นส่วนน้อย

3.1.3 เชื้อสายประชากร

จากประชากรทั้งตำบล พบว่า ประชากรมีเชื้อสายไทยทั้งหมด

3.1.4 การนับถือศาสนา

ประชากรทั้งตำบล เป็นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธทั้งหมด

3.1.5 ระดับการศึกษา

จากจำนวนประชากรทั้งตำบล มีผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาประมาณร้อยละ 16.63 ผู้สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาประมาณร้อยละ 3.68 ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีประมาณร้อยละ 0.16 ผู้ที่สำเร็จการศึกษาที่สูงกว่าปริญญาตรีประมาณร้อยละ 0.09 อีกร้อยละ 19.14 เป็นผู้ที่ไม่รู้หนังสือ และมีผู้ไม่ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนแต่อ่านออกเขียนได้ ประมาณร้อยละ 60.09

4. เศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจตามข้อมูลบรรยายสรุปอำเภอปากพนัง ปี 2534 มีดังนี้

4.1 การประกอบอาชีพ

รับจ้าง	ร้อยละ	23.73
เกษตรกรรม	ร้อยละ	75.14
ค้าขาย	ร้อยละ	1.13

4.2 ผลผลิต/ปี (โดยเฉลี่ย)

ข้าว	ประมาณ	200	กิโลกรัม/ไร่
มะพร้าว	ประมาณ	1,500	ผล/ไร่
พริกชี้หนู	ประมาณ	500	กิโลกรัม/ไร่
น้ำตาลจาก	ประมาณ	90	ปี๊บ/ไร่

4.3 รายได้

รายได้จากเกษตรกรรมของตำบลขนานนากโดยเฉลี่ยประมาณ 9,000.-
ต่อปีต่อครอบครัว

5. สถานที่สำคัญของตำบล

5.1 โรงเรียน มีทั้งหมด 7 โรงเรียน ดังนี้

1. โรงเรียนวัดขนานนาก (หมู่ที่ 1)
2. โรงเรียนบ้านดอนโพรง (หมู่ที่ 3)
3. โรงเรียนบ้านตาเสก (หมู่ที่ 5)
4. โรงเรียนวัดบางอุดม (หมู่ที่ 6)
5. โรงเรียนวัดโคกมะม่วง (หมู่ที่ 7)
6. โรงเรียนบ้านบางตะลุมพอ (หมู่ที่ 8)
7. โรงเรียนบ้านนาทรัพย์ (หมู่ที่ 9)

5.2 วัด มีวัดทางพุทธศาสนา 3 วัด ดังนี้

1. วัดชานนท (หมู่ที่ 1)
2. วัดบางอุดม (หมู่ที่ 6)
3. วัดโคกมะม่วง (หมู่ที่ 7)

5.3 สถานีนอนมัย มีทั้งหมด 2 แห่ง ดังนี้

1. สถานีนอนมัยบ้านชานนท (หมู่ที่ 1)
2. สถานีนอนมัยบ้านบางตะลุมพอง (หมู่ที่ 8)

ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก
ของชาวบ้านตำบลขนานนาก อำเภอปากพนัง
จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ
ของ
ศุภฤกษ์ โรจนธรรม

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2536

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ การทำผลิตภัณฑ์ จากต้นจากของชาวบ้านตำบลชนาชนาก อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช และเพื่อศึกษา แนวทางในการพัฒนาอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน

วิธีดำเนินการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตการสัมภาษณ์ และการเข้าไปอยู่ร่วมกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่เป้าหมาย รวมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสัมภาษณ์ได้แก่ ผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านว่า มีความชำนาญใน การทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากของแต่ละหมู่บ้านในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 7 หมู่บ้าน โดยพิจารณา คัดเลือกมาหมู่บ้านละ 1 คน การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์ตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และนำเสนอรายงานการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

1. ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก

1.1 องค์ประกอบและวิธีการผลิตมีดังต่อไปนี้ คือ เป็นลักษณะที่ชาวบ้านรู้จัก ตนเองทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพที่สืบทอดกันมา และลักษณะของอาชีพ จัดเป็นการเกษตรแบบยั่งยืนในลักษณะที่สอดคล้องกับพื้นที่ และวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทำให้เกิดการ อนุรักษ์สภาพแวดล้อมไปพร้อมกับการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน

1.2 การจัดการด้านการตลาด มีดังต่อไปนี้คือ ชาวบ้านยังมีภูมิปัญญาในการ จัดการด้านตลาดน้อย ราคาของผลิตขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลางและฤดูกาล

1.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ มีดังต่อไปนี้คือเป็นอาศัยความ สัมพันธ์ของระบบครอบครัว เป็นสื่อในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพโดยลูกจะเป็นผู้ได้ รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากพ่อแม่ด้วยวิธีการช่วยเหลือครอบครัวในการประกอบอาชีพ

2. แนวทางพัฒนาอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน มีดัง ต่อไปนี้

2.1 การตั้งกลุ่มสหกรณ์ผู้ผลิต

2.2 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบเตาเคียวน้ำตาล

2.3 การพัฒนาระบบการปลูกแบบใหม่

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปคือ ควรจะมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบของผลผลิตจากต้นจากโดยเฉพาะน้ำตาล เพื่อที่จะหาแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ควรจะมีการวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการพัฒนาท้องถิ่นที่กำลังจะเกิดขึ้นต่อความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้าน โดยเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพการผลิตน้ำตาลจากต้นจาก และควรจะมีการศึกษาปัญหา และความต้องการในการประกอบอาชีพของประชาชนในท้องถิ่นอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับตำบลขนานนาก เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นเหล่านั้นต่อไป

FOLK WISDOM AS SHOWN IN THE NIPA PALM PRODUCTS
MADE BY THE VILLAGERS IN TAMBON KHANARB NARK
AMPHOE PAK PHANANG
CHANGWAT NAKHORN SI THAMMARAT

AN ABSTRACT
BY
SUPPHARERK ROJANATHAM

This research is funded by the National Culture Committee
Ministry of Education
1994 Fiscal Year

Abstract

This is a study of villagers' folk wisdom as shown in their nipa palm products made by the villagers in Tambon Khanarb Nark, Amphoe Pak Phanang, Changwat Nakhorn Si Thammarat. The study also looks at ways to improve the occupation of producing nipa palm products on the basis of folk wisdom.

Apart from documents, data for the study was collected by the researcher through interviews and participation observation of the community. The samples for the study were seven skilled producers of nipa palm products, one from each of seven villages. The study employed the qualitative analysis technique and the results of the study were presented using a descriptive analysis.

The results of the study are the following:

1. Folk wisdom as shown in the products made from nipa palm

- 1.1 The elements and production techniques are as follows:

The occupation is engaged by villagers through their realization for economic needs and is handed down from generation to generation. It is a sustainable farming practice suitable to the local conditions and way of life of the local people. The occupation maintains good environments and promotes the economy of community.

- 1.2 Regarding marketing, the villagers still lack the folk wisdom in market management. The prices of the products are determined by middlemen and depend on season.

- 1.3 Regarding the transfer of folk wisdom, the craftsmanship is handed down to the family members. By assisting their parents, the sons or daughters are automatically taught the crafts by their parents.

2. Suggestions for the improvement of production of the products are as follows:

- 2.1 the setting up producers' cooperative,
- 2.2 the modification of the stove for boiling the sap, and
- 2.3 the development of cultivation technique.

Suggestions for further research on the subject are the following. It is suggested that the research should be done on the new products to be made from nipa palm, particularly nipa syrup. This is aimed to promote economic development of the community by making use of the available local resources. It is also suggested that research should be focused on the impact of community development on the way of life of the people, particularly on the people who make products from nipa palm. In addition, problems and needs of the people in other communities with similar social structure to that of Tambon Khanarb Nark regarding their occupation should be studied. This is done to improve the living condition of the people in the communities.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นายศุภฤกษ์ ชื่อสกุล ไวจันทร์ธรรม

เกิดวันที่ 10 เดือน มิถุนายน พุทธศักราช 2502

สถานที่เกิด บ้านเลขที่ 74 หมู่ที่ 6 ตำบลไสหริ้ว อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

บ้านเลขที่ 062/17 ถนนชายทะเล อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน

อาจารย์ 2 ระดับ 5 โรงเรียนปากพนัง ปฏิบัติหน้าที่ประจำสำนักงานสามัญศึกษา
จังหวัดนครศรีธรรมราช

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2518 ม.ศ.3 จากโรงเรียนฉวางรัชดาภิเษก

พ.ศ. 2522 บ.กศ.สูง (วิชาเอกสังคมศึกษา) จากวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช

พ.ศ. 2524 กศ.บ. (วิชาเอกสังคมศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สงขลา

พ.ศ. 2532 ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา ด้านสังคมศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ สงขลา

ประสพการณ์ในการวิจัย

- พ.ศ. 2532 รายงานการวิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านตามโครงการสาธารณสุขมูลฐาน : ศึกษาเฉพาะหมู่บ้านสาธารณสุขมูลฐานดีเด่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง
- พ.ศ. 2532 เป็นคณะกรรมการวิจัยของ กองแผนงาน กรมสามัญศึกษาในการวิจัยเรื่อง "การศึกษาการขาดหายไประหว่างชั้นเรียนของนักเรียนในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ช่วงปีการศึกษา 2528 - 2530"
- พ.ศ. 2537 รายงานการวิจัยเรื่อง "ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพผลิตภัณฑ์จากต้นจากของชาวบ้านตำบลขนานนาก อำเภอปากพะนึ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช